

Индекс на реформата на адвокатската професия

В

БЪЛГАРИЯ

Ноември 2004

© Американска асоциация на юристите

Твърденията и анализите, съдържащи се в настоящия документ, са плод на работата на Правната инициатива за Централна Европа и Евразия на Американската асоциация на юристите (ABA/CEELI), която единствено отговаря за неговото съдържание. Управителният съвет на Американската асоциация на юристите не е преглеждал или одобрявал неговото съдържание. По тази причина, възгледите, застъпени в него, не трябва да се разглеждат като представителни за политиката на ААЮ. Освен това никоя част от съдържанието на този доклад не представлява правен съвет по конкретен казус, като читателите отговарят за получаването на такива съвети от своите адвокати. Настоящата публикация стана възможна благодарение на подкрепата, оказана от Българската мисия на Агенцията за международно развитие на САЩ съгласно Споразумение за асоциирано сътрудничество № 111-A-00-00-00067-00 и Основно споразумение за сътрудничество № № ENI-A-00-00-0003-00 и ABA6004407. Възгледите, изложени тук, са на автора (авторите) и не отразяват непременно позицията на Агенцията за международно развитие на САЩ.

ISBN: 1-59031-438-7

Отпечатано в Съединените американски щати
Авторско право © 2004

Американска асоциация на юристите Правна инициатива за Централна Европа и Евразия
740 15th Street, NW, Washington, DC 20005
www.abaceeli.org

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	<u>1</u>
ПРЕДВАРИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ.....	1
ОБОБЩЕНИ КОНСТАТАЦИИ	7
ТАБЛИЦА НА СЪОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ОТДЕЛНИТЕ ФАКТОРИ И СЪЩЕСТВУВАЩИТЕ УСЛОВИЯ	9
I. ПРОФЕСИОНАЛНИ СВОБОДИ И ГАРАНЦИИ	10
Фактор 1: Свобода на упражняване на адвокатската професия	
Фактор 2: Професионален имунитет	
Фактор 3: Достъп до клиенти	
Фактор 4: Поверителност в отношенията адвокат-клиент.....	
Фактор 5: Равни процесуални възможности	
Фактор 6: Право на явяване по дела	
II. ОБРАЗОВАНИЕ, ОБУЧЕНИЕ И ДОСТЪП ДО ПРОФЕСИЯТА	
Фактор 7: Образователни изисквания	
Фактор 8: Подготовка за упражняване на адвокатската професия	
Фактор 9: Приеман процес	
Фактор 10: Лицензиращ орган	
Фактор 11: Недискриминационен прием	28
III. УСЛОВИЯ И СТАНДАРТИ ЗА УПРАЖНЯВАНЕ НА ПРОФЕСИЯТА	
Фактор 12: Изграждане на независима юридическа практика	
Фактор 13: Ресурси и възнаграждение	
Фактор 14: Продължаващо правно обучение	
Фактор 15: Представителство по малцинства и пол	
Фактор 16: Професионална етика и поведение.....	
Фактор 17: Дисциплинарно производство и санкции	
IV. ПРАВНИ УСЛУГИ.....	<u>421</u>
Фактор 18: Достъп до правни услуги	<u>421</u>
Фактор 19: Правна помощ за лица в неравностойно социално положение	<u>443</u>
Фактор 20: Алтернативни способи за разрешаване на спорове	<u>476</u>
V. ПРОФЕСИОНАЛНИ СДРУЖЕНИЯ.....	<u>49</u>
Фактор 21: Организационно управление и независимост	<u>49</u>
Фактор 22: Услуги за членовете.....	<u>510</u>
Фактор 23: Програми в обществен интерес и за повишаване на информираността ..	<u>543</u>
Фактор 24: Роля на сдруженията в правната реформа	<u>554</u>
СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА	<u>565</u>

ВЪВЕДЕНИЕ

Правната инициатива за Централна Европа и Евразия на Американската асоциация на юристите („АВА/СЕЕЛІ“) разработи Индекса на реформата на адвокатската професия (ИРАП), за да направи оценка на реформата на адвокатската професия в страните с развиваща се демокрация. ИРАП се основава на поредица от 24 фактора, изведени от международно признати стандарти за адвокатската професия и установени от организации като Организацията на обединените нации и Съвета на Европа. Факторите, включени в ИРАП, представляват показатели в области от основно значение, като например професионални свободи и гаранции; образование, обучение и достъп до професията; условия и стандарти за упражняване на професията; правни услуги; и професионални сдружения. Основното предназначение на Индекса е да осигури възможност на АВА/СЕЕЛІ, на други организации, предоставящи съдействие в областта на правната реформа, на организации, финансиращи такова съдействие, както и на самите страни с развиваща се демокрация, да предадат по-добра насоченост на програмите за правна реформа, както и да следят напредъка по пътя на изграждането на по-етична, ефективна и независима адвокатска професия. Освен това ИРАП, заедно с аналогичния Индекс на съдебната реформа (ИСР), подготвен от АВА/СЕЕЛІ, осигурява информация и по някои свързани теми, например корупцията, способността на правната система да разрешава конфликти, правата на малцинствата и реформата в правното образование.

Изследването ИРАП не осигурява цялостен преглед на общото състояние на адвокатската професия в дадена държава, за разлика от *Докладите за правата на човека на Държавния департамент на САЩ и Държави в преход* – поредица доклади, подготвени от неправителствената организация Freedom House [Фрийдъм Хауз]. Изследването по-скоро се спира на конкретни условия, правни норми и механизми, които съществуват в правната система на определена държава, като оценява до каква степен същите съответстват на конкретни критерии за реформа към момента на провеждането на проучването. Освен това е необходимо да се отбележи, че този процес на анализ не е статистическо изследване. ИРАП се основава върху преглед на относимите правни норми, на обсъждания с неформални фокус-групи, събеседвания с лица, които са ключови източници на данни, и върху наличната информация по темата. Като разчита на разнообразни източници на информация, ИРАП представлява преди всичко правно изследване, което описва моментното състояние на една правна система през призмата на адвокатската професия.

Обхват на изследването

Оценката на реформата в адвокатската професия е свързано с две основни предизвикателства. Първото е да се даде определение на термините „лице, упражняващо правна професия“ и „адвокат“. ИРАП главно насочва вниманието си към адвокатите. По света обаче повечето правни професии се разделят на различни категории. Например Съветът на Европа посочва няколко различни категории лица, упражнявани правни професии, сред които съдите, прокурорите, адвокатите, нотариусите, съдебните служители и съдия-изпълнителите. Възможно бе АВА/СЕЕЛІ да включи всички посочени професии, а вероятно и някои други, в своето оценъчно изследване. Резултатът от подобна оценка обаче вероятно би се оказал или твърде сложен, или пък недостатъчно задълбочен.

С оглед запазване процеса на оценка по ИРАП в разумни граници, както и неговата по-широка приложимост, АВА/СЕЕЛІ реши вместо това да се съсредоточи върху професията, която съставлява ядрото на правните системи, т.е. онази сред тях, която навсякъде е от основно значение за функционирането на системите на демокрацията и пазарната икономика. В резултат от това АВА/СЕЕЛІ пренебрегна професии като нотариуси, съдия-изпълнители и съдебни служители, предвид разнообразието и ограниченията в изпълняваните от тях функции в различните държави. АВА/СЕЕЛІ реши също да не отделя

внимание на съдиите и прокурорите в рамките на ИРАП с цел съсредоточаване на този експертно-технически инструмент върху основната професия, посредством която гражданите търсят защита на своите интереси в отношенията си с държавата. Адвокатите на свободна практика, за разлика от съдиите и прокурорите, не са носители на държавно-властнически правомощия. Освен това АВА/СЕЕЛІ разработи и ИСР, който насочва вниманието си към процеса на реформиране на съдебните системи в страните с развиваща се демокрация. Възможно е в определен момент АВА/СЕЕЛІ да изготви и инструментариум за оценка на прокурорската професия.

След като АВА/СЕЕЛІ определи коя категория лица, упражняващи правна професия, ще бъде обект на оценяване в рамките на ИРАП, остана да се даде определение на термина „адвокат“. В САЩ и някои други държави адвокатите са единна категория професионалисти. В повечето други държави обаче, адвокатите допълнително се разделят на още няколко групи в зависимост от правото си да участват в съдебни заседания. Във Франция например има три основни групи адвокати: *avocats*, *avoués à la Cour*, и *avocats aux Conseils*. *Avocat* е адвокат, който има пълна правоспособност и участва в заседания по дела пред всички съдилища, може да консултира и представлява клиенти във всички съдилища, пряко получава указания от клиентите си и обикновено се явява в съда от тяхно име. *Avoué à la Cour* се ползва с изключителното право да подава документи в Апелативния съд, освен по наказателни и трудови дела, където поделва това право с *avocats*. В повечето случаи *avoués à la Cour* подават единствено писмени документи по делото, но не се явяват на заседание. Те нямат никакви други права в който и да било друг съд. *Avocats aux Conseils* представляват клиентите си устно и с помощта на писмени документи пред Касационния съд и Държавния съвет (най-висшият по степен административен съд във Франция), [Tyrell and Yaqub, *The Legal Professions in the New Europe* [Тайръл и Йекъб, *Правните професии в нова Европа*], 1996. Освен правото на участие в съдебни заседания и други фактори допълнително затрудняват усилията да се даде общо определение на понятието „адвокат“, сред които големият брой юристи в държавната администрация и юрисконсулти, които не се считат за свободно практикуващи професията, както и практиката в някои държави, където е разрешено на лица без правно образование да представляват клиенти.

Посочените въпроси изправят АВА/СЕЕЛІ пред дилемата, ако изключително се съсредоточи върху адвокатите по наказателни дела (т.е. най-общо упражняващите професията лица, които имат право на участие в заседания пред наказателни съдилища), вероятно да направи точна оценка на може би малък сегмент от представителите на инак по-широката адвокатска професия, като остави мнозинството от свободно-практикуващите адвокати извън обхвата ѝ и по този начин остави у читателя изкривено впечатление за реформата на правната професия. Например по мнение на Съвета на колегиите и правните сдружения на ЕС (наричан по-долу „СКПСЕО“) [Council of the Bars and Law Societies of Europe -- ССВЕ] през 2002 в Полша практикуващите адвокати са 22 048. От тях едва 5 315, или 24 процента, са адвокати по наказателни дела в смисъла по-горе. Ако, от друга страна, ИРАП включи всички лица, които имат право да упражняват адвокатската професия, това също може да създаде неточна представа, тъй като и лица, които не са адвокати, а и адвокати, които не упражняват професията, биха попаднали в него. С цел да запази широтата в обхвата, без излишна сложност, АВА/СЕЕЛІ взе решение да включи сред адвокатите в ИРАП онези, които имат висше юридическо образование и упражняват адвокатската професия по граждански и наказателни дела редовно и независимо, т.е. като се изключат юристи в държавната администрация и юрисконсулти. В допълнение, тъй като някои от факторите имат отношение единствено към адвокатите по наказателни дела, АВА/СЕЕЛІ взе решение да разширява или свива съдържанието на понятието „адвокат“ в зависимост от обсъждания фактор.

Конкретно в България обаче определенията и терминологията до известна степен се различават. Всички представители на правната професия, включително съдии, прокурори, следователи, *адвокати*, нотариуси, юристи в държавната администрация и юрисконсулти,

които са завършили право, се считат за *юристи* -- термин, който българите обикновено превеждат на английски като "lawyers". За да получи правото да упражнява адвокатска професия редовно и независимо, обслужвайки множество клиенти, независимо дали в съдебната зала или не, юристът трябва да бъде вписан в регистъра на адвокатска колегия, като по този начин получи статут на *адвокат*. На английски този термин се превежда като "attorney" [атърни].

Методологията на АВА/СЕЕЛІ

Второто основно предизвикателство при оценяване адвокатската професия касае същността и средствата за провеждането на такова оценяване. Макар АВА/СЕЕЛІ да има възможността до голяма степен да се уповава върху структурата и процеса на изготвянето на ИСР, изследванията в областта на правната реформа са оскъдни. Наличните ограничени изследвания по-скоро са насочени към съдиите и изключват други важни компоненти на правната система, например адвокатите и прокурорите. Според изучаващия демократичното обществено устройство учен Томас Керъдърс, „...застъпниците на идеята за правова държава са склонни да свеждат явлението до списък с институционални критерии, като основен акцент в него съдилицата“. Carothers, *Promoting the Rule of Law Abroad: the Knowledge Problem [Утвърждаване на правовата държава в чужбина: проблеми на познанието]*, CEIP Rule of Law Series, No.34, (Jan. 2003). Освен това, също както и при ИСР, АВА/СЕЕЛІ стигна до извода, че редица фактори, свързани с оценяването на правната професия, трудно се поддават на количествено описание, а също и че „...позоваването на субективни, вместо на обективни критерии... търпи критика“. АВА/СЕЕЛІ, *Индекс на съдебната реформа: Наръчник за оценителя по ИСР* (2001)¹.

АВА/СЕЕЛІ компенсира липсата на изследвания, като при подготвянето на залегналите в ИРАП критерии се опря на основополагащи международни стандарти, например Основните принципи на ООН за ролята на адвокатите (1990) (наричани по-долу „Принципи на ООН“), Препоръка (2000) 21 на Съвета на Европа до държавите-членки относно свободното упражняване на адвокатската професия (2000) (наричана по-долу „Препоръки на СЕ“), както и на над 10-годишния опит на АВА/СЕЕЛІ, натрупан в областта на правно-техническата помощ. Разчитайки се на тези два източника, АВА/СЕЕЛІ подготви поредица от 24 положителни твърдения/фактори, които свидетелстват за изграждането на етична, ефективна и независима адвокатска професия.

За да подпомогне оценяването на тези фактори АВА/СЕЕЛІ разработи помощен материал, в който се съдържат обяснения за тях и за международните стандарти, в които се коренят, изяснява се терминологията и се дават гъвкави насоки в съответните области на изследване. Бяха положени усилия да се избегне предпочитителното разглеждане на понятия от общото право, свързани с устройството и функционирането на адвокатската професия. Ето защо са включени някои фактори, които биха звучали донякъде непознато на американски или европейски юрист, като е необходимо да се разбере, че стремежът е бил да се улови най-доброто, което предлагат водещите правни традиции. Основните категории се отнасят до професионалните свободи и гаранции; образованието, обучението и достъпа до професията; условията и стандартите за упражняването ѝ; правните услуги; и професионалните сдружения.

При изготвянето на ИРАП АВА/СЕЕЛІ имаше възможност да използва в редица насоки опита си при създаването на ИСР и по-новия инструментариум за оценяване на КПВФДОЖ². Например ИРАП заимства механизма за „присъждане на оценка“ по факторите, като успя по този начин да избегне трудния и изпълнен с противоречия

¹ АВА/СЕЕЛІ, *Judicial Reform Index: Manual for JRI Assessors*. (2001). – б. пр.

² КПВФДОЖ означава Конвенция на ООН за премахване всички форми на дискриминация по отношение на жените. АВА / СЕЕЛІ разработи инструментариума във връзка с КПВФДОЖ в периода 2001 – 2002.

вътрешен дебат, който протече при изготвянето на ИСР. Накратко ИСР, а сега и ИРАП, използват специфични за съответния фактор качествени оценки, но и двата инструментариума се отказват от всякакъв опит за цялостно оценяване напредъка на дадена държава по отношение на реформите, тъй като опитите за цялостна оценка биха се оказали непродуктивни³. На всеки от факторите или твърденията, залегнали в ИРАП, се присъжда една от следните три стойности: *положителна*, *неутрална* или *отрицателна*. Посочените стойности единствено отразяват взаимовръзката на фактора и неговото формулиране, от една страна, с правната уредба и практиката в областта на адвокатската професия в дадена държава, от друга. Когато съответното положение във висока степен отразява действителността в дадена държава, на държавата се присъжда „положителен” резултат за съответния фактор. Ако обаче факторът по никакъв начин не отразява условията в страната, му се присъжда „отрицателна” стойност. Ако условията в страната съответстват в някои отношения, но в други не, на съответния фактор се присъжда „неутрална” стойност.

В рамките на всеки национален ИРАП резултатите от тези 24 отделни процеса на оценяване се събират в стандартизиран формат. Също както при ИСР, е представено съотношението между фактора и действителността заедно с кратко обобщение, което описва основанията за съответния извод след всеки от факторите. Освен това се включва и по-задълбочен анализ, в който подробно се обсъждат различните проблеми. Това подреждане на информацията дава възможност за включването ѝ в база данни, която позволява на потребителите лесно да сравняват и открояват резултатите, постигнати от различни държави в определени области, а също – в хода на осъвременяване на ИРАП – и в рамките на дадена държава с течение на времето. Две са основните причини да се заимства от ИСР по отношение на процедурата за оценяване, „присъждането на оценки” и формата. Първата се свежда до някои съображения за удобство. Използването на изпробваната в рамките на ИСР методология позволи по-бързото изготвяне на ИРАП. Втората касае уеднаквяването. Изработването на единни формати ще даде възможност на АВА/СЕЕЛ да изгради взаимовръзки между информацията, генерирана в рамките на ИРАП, и съществуващия информационен корпус на ИСР. Това ще позволи на АВА/СЕЕЛ да представи много по-пълно правната реформа в обхванатите държави.

Две са новите области на развитие, в чиято основа е опитът във връзка с ИСР, а именно създаването на Комисия по съотношенията и използването на неформални фокус-групи. С цел постигане на по-голяма последователност при определяне на съотношението между факторите и изследваната действителност АВА/СЕЕЛ създаде комисия, в която се включва оценителят и подбрани служители на АВА/СЕЕЛ от централата във Вашингтон. Целта на комисията е да привнесе сравнителната гледна точка в специфичния за отделната държава опит на оценителя, както и да осигури механизъм за безпротиворечивото оценяване в различните държави. Целта при използването на неформални фокус-групи, които не се състоят само от адвокати, но и от съдии, прокурори, представители на неправителствени организации (наричани по-нататък „НПО”), а също и други държавни служители, е да се открият проблемите и да се увеличи точността на оценката като цяло.

Възможно е според социолозите някои от критериите най-добре да бъдат проверявани посредством изследвания на общественото мнение или по-обширни събеседвания с адвокати и служители на съда. Давайки си сметка са потенциално твърде високите разходи и други свързани с този подход ограничения, АВА/СЕЕЛ взе решение да структурира проблемите, за да може да се получи пълноценен отговор като се задават

³ За по-подробно обсъждане по този въпрос вж. С.М. Larkin, “Judicial Independence and Democratization: A Theoretical and Conceptual Analysis,” 44 American Journal of Comparative Law. 605, 611 (1996) [К. М. Ларкин, „Независимост на съдебната власт и демократизация: теоретичен и концептуален анализ”, 44 издание на Американското списание по сравнително право]

ограничени въпроси на извадка от адвокати, съдии, журналисти и външни наблюдатели, които са подробно запознати с правната система. Като цяло ИРАП е замислен да се изготви от един или двама специалисти по право, които познават държавата и региона, събират обективните данни и провеждат събеседванията, необходими за оценяването на всеки от факторите.

Замисълът е ИРАП да изпълнява няколко функции. Най-напред АВА/СЕЕЛ и други субекти, осигуряващи експертна помощ по въпросите на правовата държава, ще имат възможността да използват резултатите от ИРАП за разработването на по-ефективни програми, които да обслужват усъвършенстването на независимото правно и процесуално представителство. На второ място ИРАП ще осигури на финансиращите организации, политическите фактори, НПО и международните организации така трудната за намиране информация относно устройството, естеството и статута на адвокатската професия в държавите, където се изготвя ИРАП. На трето място, в съчетание с ИСР на АВА/СЕЕЛ, ИРАП ще допринесе за цялостно разбиране на процеса на функциониране на правовата държава на практика. На четвърто място резултатите по ИРАП могат да послужат и като трамплин за местни застъпнически инициативи, например кампании за повишаване на обществената информираност относно ролята на адвокатите в демократичното общество, въпроси из областта на правата на човека, подготвянето на законови текстове, както и низови застъпнически инициативи за подобряване изпълнението от страна на правителството на международно признатите стандарти в адвокатската професия.

Благодарности

АВА/СЕЕЛ би искала да изрази своята признателност към екипа, който разработи в концептуално отношение ИРАП, в който са координаторите на проекта Клод Зуло, Заместник-директор на Програмата за държавите от Кавказкия регион на АВА/СЕЕЛ, Андрю Соломон, Съ-директор на Изследователската служба по проблемите на правовата държава на АВА/СЕЕЛ, Майкъл Мейа, Заместник-директор и Регионален директор за ОНД, Кристина Туртурица, изследовател в АВА/СЕЕЛ и Гевин Уийз, програмен служител в АВА/СЕЕЛ.

По време на едногодишната работа по ИРАП, редица експерти в областта на адвокатската професия дадоха своя принос и коментираха напредъка в нея. АВА/СЕЕЛ изразява своята признателност към ръководството в лицето на Дейвид Толбърт, бивш Изпълнителен директор; Мери Гриър, Директора на програмата по наказателно право на АВА/СЕЕЛ и Координатор на работата в област от специален интерес „Реформа на адвокатската професия“; и Скот Карлсън, бивш Регионален директор за Централна и Източна Европа и Координатор на работата в област от специален интерес „Съдебна реформа“, които направиха преглед на първоначалните редакции на факторите и структурата на ИРАП. Освен това АВА/СЕЕЛ отправя благодарност към членовете на Експертната група по ИРАП, които подпомогнаха ревизирането на първоначалната структура и фактори, и по-специално на Катлийн Кларк, Катрин Хендли, Стефан Лейенберже, Уилям Майер, Авром Шер, Кристина Стом, Рой Стъки, Рупърт Уолфи, и най-вече на Марк Дитрик, който впоследствие проведе пилотното тестване на ИРАП. И накрая АВА/СЕЕЛ благодари на адвокатите на постоянна работа в съответните държави, които се включиха в процеса, сред които са Марин Чичу (Молдова), Татяна Чернобил (Казахстан), Гюлара Гюлиева (Азербайджан), Джетиш Джешари (Косово), Азамат Керимбаев (Киргизстан) и Едуард Макарчиан (Армения).

Оценяването в рамките на ИРАП се проведе между 27 септември и 8 октомври 2004 от екип под ръководството на Дениел ФицГибън, бивш представител на СЕЕЛ и юрист, работил в Русия, Азербайджан, Чешката република, Босна и Сърбия, както и в рамките на два предходни проекта за адвокатската професия в България. Останалите членове на екипа включват Виолета Костадинова, Тодор Дочев, Георги Тихолов и Биляна Гяурова-

Вегертцедер, юристи в службата на ABA/CEELI в София. Екипът получи силна подкрепа от останалите служители в София, включително националния директор за България Марк Ласман и представителя Джон Алийо. Правният анализ на ABA/CEELI, д-р Карсън Клемънтс, осигури изследователска подкрепа, анализ на материално-правните норми, подготви и редактира доклада за публикуване. За целите на изследването екипът се срещна с над 50 адвоката, съдии, прокурори, държавни служители, журналисти и ръководители на НПО, като прегледа редица закони и други документи, събрани от ABA/CEELI или предоставени от интервюираните. ABA/CEELI е особено признателна на лицата, които се съгласиха да бъдат интервюирани по този проект, за отделеното време и оказаната подкрепа. Поверителен списък на интервюираните и общодостъпен списък на прегледаните документи се пази в службата на ABA/CEELI във Вашингтон, Окръг Колумбия.

Предварителна информация за България

Правна уредба

Република България е парламентарна демокрация и се управлява от президент, министър-председател, Министерски съвет, парламент, наричан Народно събрание, съдебна власт, Конституционен съд и местни органи.

Официално държавният глава – президентът, има ограничени правомощия по отношение на вътрешната политика. Той представлява държавата в международните отношения и е върховен главнокомандващ на въоръжените сили. Президентът назначава висшия команден състав на въоръжените сили и посланиците. Когато България е изправена пред непосредствена заплаха, президентът може да обяви положение на война. Той може да налага вето върху законопроекти, но вето му може да бъде преодоляно от Народното събрание чрез гласуване с абсолютно мнозинство. Голямо значение има обстоятелството, че президентът назначава председателя на Върховния касационен съд (ВКС), председателя на Върховния административен съд (ВАС) и главния прокурор. Президентът се избира за срок от пет години и може да бъде преизбран само веднъж.

Министерският съвет изпълнява функциите на правителство. Той се състои от министър-председател, заместник министър-председатели и министри. Министър-председателят носи общата отговорност за осъществяването на управлението, докато Министерският съвет осъществява вътрешната и външната политика на страната. По-конкретно, Министерският съвет изготвя държавния бюджет и го внася в Народното събрание. Подобно на Министерския съвет, отделните министри могат да издават нормативни актове в сферите от тяхна компетентност.

Законодателната власт е поверена на 240 народни представители в Народното събрание, което се избира за срок от четири години. Председателят на Народното събрание предлага дневния ред за всяко заседание. Наред с общата си компетентност да приема закони, Народното събрание има изрично правомощие да приема държавния бюджет, да определя размера на данъците, да обявява война, да ратифицира международни договори, да насрочва избори за президент, да избира и освобождава от длъжност министър-председателя, и по предложение на министър-председателя да избира членовете на Министерския съвет. Преди да се превърне в закон, всеки законопроект трябва да бъде гласуван на две четения в Народното събрание. След гласуване на недоверие, за което е необходимо мнозинство от народните представители, правителството е длъжно да подаде оставка.

Съдебната власт се състои от съдии, прокурори и следователи, като всички те са магистрати. Към всички съдилища има съответни прокуратури. Прокурорите, подчинени на главния прокурор, повдигат и поддържат обвинението по наказателни дела, упражняват надзор при изпълнението на наказателните и други принудителни мерки, и участват в граждански и административни дела в предвидените от закона случаи. Следователите извършват следствие по наказателни дела. Въпреки че някои бюджетни, контролни и административни функции са поделени с Министерството на правосъдието (МП) или упражняването им се контролира от него, контролът върху съдебната власт до голяма степен е поверен на Висшия съдебен съвет (ВСС), който се състои от съдии, прокурори, следователи и лица, назначени с политическо решение.

В България действа триинстанционно съдебно производство по граждански и наказателни дела. Съдебната система се състои от първоинстанционни съдилища – районни или окръжни; въззивни съдилища – съответно окръжни или апелативни; и касационен съд – Върховен касационен съд (ВКС). Актовете на районните съдилища се обжалват пред съответния окръжен съд и след това пред ВКС. Ако първоинстанционното производство се провежда в окръжен съд, неговите актове подлежат на обжалване пред съответните

апелативни съдилища и накрая пред ВКС. Втората инстанция на практика е втора поред първа инстанция. Решенията и присъдите на първоначалната първа инстанция могат да бъдат обжалвани на всички основания. Въззивният съд може да събира нови доказателства, включително съществували, но непосочени пред първата инстанция, или такива, възникнали след постановяването на първоинстанционното решение. Касационният контрол има по-ограничен обхват и се свежда до проверка за законосъобразност. Конституционният съд, който не е част от съдебната власт се произнася по конституционни въпроси. Част от административните актове могат да бъдат атакувани първо по административен ред. Административните санкции (например глоби) във всички случаи подлежат на обжалване направо пред районните съдилища, чиито решения се атакуват пред окръжните съдилища – последната контролна инстанция по тези дела. Актовете на висши държавни служители или изпълнителни органи се обжалват направо пред ВАС.

Министерският съвет назначава областните управители, които изпълняват държавната политика. На местно равнище на всеки четири години се произвеждат избори за общински съвети и кметове.

С мнозинство две трети от общия брой на народните представители може да бъде свикано Велико народно събрание, състоящо се от 400 изборни представители. Великото народно събрание може да приема нова Конституция, да решава въпроса за изменение територията на страната и да приема изменения на Конституцията, с които се променя формата на държавно устройство или на държавно управление.

Разпоредбите на Конституцията се прилагат пряко, без да е необходимо приемането на закон за прилагането им. Надлежно ратифицираните международни договори също са пряко приложими и имат предимство пред вътрешното законодателство.

Преглед на правната професия

Терминът „юрист“ в България има широко значение и включва всеки, който е завършил право в рамките на петгодишна магистърска програма, която приключва с държавни устни изпити. След като станат юристи, повечето лица поемат по един от следните пътища за професионално развитие и стават:

- Прокурори, които ръководят разследването и привличат към отговорност извършилите престъпления; те са част от съдебната власт и се считат за магистрати;
- Следователи, които разследват извършените престъпления и също се числят към съдебната власт и се считат за магистрати;
- Съдии, които също са магистрати и заседават в първоинстанционните (районни или окръжни) съдилища, въззивните (окръжни или апелативни) съдилища и най-висшите по степен съдилища в страната (ВКС и ВАС);
- Адвокати, които членуват в адвокатски колегии и имат независима частна практика, като обслужват множество клиенти;
- Юристи, които не са адвокати и са известни като правни консултанти или юрисконсулти и могат да работят във фирми, държавни ведомства или НПО и да практикуват единствено от името на съответния работодател;
- Нотариуси, които отговарят за изготвянето и осъществяването на определени сделки, документи за заеми и за регистрирането на сделки с недвижими имоти,

както и за удостоверяване на подписи, документи и пълномощни, като могат да изпълняват и други подобни функции;

- Съдия-изпълнители, които се назначават от МП и правомощията им касаят изпълнението на съдебни решения; и
- Съдии по вписванията, които също се назначават от МП и имат правомощия в областта на вписванията, отбелязванията и заличаванията в имотните регистри.

По причини, посочени във въведението, обхватът на настоящия доклад се простира до адвокатите, макар някои фактори, които касаят например правното образование и подготовката за упражняване на професията, да намират приложение към по-широк кръг правни професии, съгласно описанието по-горе.

Според българската Конституция адвокатурата е „свободна, независима и самоуправляваща се“, а нейната организация и ред на дейност се уреждат със закон, Конституция на Република България (наричана по-долу „Конституцията“), обнародвана в Държавен вестник (наричан по-долу „ДВ“) бр. 56 (13 юли 1991), с последващи изменения и допълнения съгласно ДВ 85 (26 септември 2003), чл. 134. Понастоящем законът изисква адвокатите да бъдат приети и вписани в адвокатска колегия, обединение, което се управлява и контролира от избран адвокатски съвет. Членовете на адвокатската колегия подлежат на санкции, които могат да се налагат от избран дисциплинарен съд, Закон за адвокатурата, обнародван в ДВ 55 (25 юни 2004) (наричан по-долу „Закон за адвокатурата“), чл. 78 – 98. Във всеки от районите на 28-те окръжни съдилища в България, с изключение на София, има отделна адвокатска колегия със съответен адвокатски съвет и дисциплинарен съд; на Софийски окръжен съд и Софийски градски съд са обединени в една и съща колегия. На национално равнище е установено сравнимо ръководно устройство, което включва общо събрание на адвокатите в страната, Висш адвокатски съвет (наричан по-долу „ВАДС“), Висш контролен съвет (наричан по-долу „ВКС“) и Висш дисциплинарен съд (наричан по-долу „ВДС“), чл. 111 – 130. Накратко българските адвокати са свободни и независими в рамките на националното законодателство, под ръководството и при спазване на уредбата, приета от задължителните адвокатски сдружения.

Исторически контекст

Уредбата на адвокатската професия в България води произхода си от закон, приет през 1883, по силата на който адвокатите са подчинени на съда, а в ръцете на заместник-министъра на правосъдието са поверени широки правомощия. След широка съпротива срещу този закон той е отменен с княжески указ едва два месеца след приемането му. Понататъшните усилия за уреждане на този вид обществени отношения датират от 1888, когато се въвежда изискване адвокатите да кандидатстват за „приписване“ към окръжните съдилища, на които са поверени правомощията по тяхното приемане или отхвърляне, както и дисциплинарният надзор. Законът от 1888 предвижда възможността да се въведат изборни адвокатски съвети, които да осъществяват определени дисциплинарни функции, но на практика същите не правят почти нищо. Адвокатите все още не могат да се самоорганизируют и се намират вместо това под контрола на отделните окръжни съдилища.

Значителна промяна във философията и практиката настъпва през 1925, когато нов Закон за адвокатурата създава възможности за нейната организация като самоуправляваща се и независима професия. За първи път от адвокатите се изисква членство в юридически лица, наречени адвокатски колегии, чиито органи са адвокатските съвети, а последните са натоварени с изпълнителни, управленски и дисциплинарни функции. Законът въвежда ВАДС като висш орган, управляващ професията, който отговаря например за изготвянето на наредба за стажовете; определяне местоположението, откриване и закриване на адвокатски колегии; поддържане и публикуване на списък на адвокатите; контрол при

провеждането на избори и уреждане дейността на местните адвокатски съвети; и произнасяне на окончателно решение относно приема и дисциплинарните обжалвания. Българската адвокатура става напълно автономна и самоуправляваща се.

Това положение съществува до края на Втората световна война, когато България попада под съветско влияние, а властта поема комунистическо правителство. Законът от 1925 е отменен през 1947 по силата на нов закон, който запазва адвокатските колегии, адвокатските съвети и ВАДС, но силно ограничава правомощията и независимостта им. Адвокатите са зачислени към колективи, които имат монопол по отношение упражняването на професията, поемат всички клиенти и разпределят делата им сред членуващите адвокати. Възнагражденията се определят от колектива, на основание на тарифа, издадена от Министерство на правосъдието, и се заплащат на колектива, който на свой ред ги изплаща (с известни удържки) на съответния адвокат. Адвокатът няма преки отношения с клиента нито възможността да договори взаимно приемливо възнаграждение. Възможно е възбуждането на дисциплинарни производства срещу адвокати не само от страна на адвокатските съвети, но и на съда. Самите производства се водят пред дисциплинарни съдилища, състоящи се не само от адвокати, но и от съдии. ВАДС губи правомощието си да се произнася по дисциплинарни жалби, което се упражнява от Висшия дисциплинарен съд, състоящ се от трима адвокати и трима съдии.

Правителството допълнително затяга хватката около адвокатската професия през 1952, когато с указ се премахва съществуването на ВАДС, а цялостното ръководство и надзор над адвокатите се поверяват на Министерство на правосъдието. На този орган е предоставено правомощието да приема подзаконовни актове за организацията и дейността на адвокатските колегии, адвокатските съвети и юридическите консултации (чийто аналог сега са правните кантори), а така също и да разглежда жалби срещу техни решения, които може да изменя или отменя. През 1976 по силата на нов указ се създава Централен адвокатски съвет, в който участват представители на адвокатските колегии, Министерство на правосъдието и други организации. Министерство на правосъдието запазва цялостното ръководство и контрол над адвокатурата заедно с правомощието да отменя или изменя решенията на адвокатските обединения и да разглежда дисциплинарни жалби.

През 1989 България успя да се освободи от комунистическото управление и през 1991 принципът на свободната, независима и самоуправляваща се адвокатура бе провъзгласен от новата Конституция. Приет бе нов Закон за адвокатурата, който възстанови съществуването на Висшия адвокатски съвет и общите му ръководни правомощия, първоначално поверени му през 1925. Министерство на правосъдието вече не притежава специална роля в управлението на професията. През юни 2004 посоченият закон на свой ред бе заменен от сега действащия Закон за адвокатурата.

Към 1 януари 2004 в страната има 11 283 адвокати, от които почти 4 500 членуват в Софийска адвокатска колегия.

Организации на представителите на правната професия

Както бе отбелязано по-горе в прегледа на правната професия, налице е комплексна структура от местни и национални задължителни адвокатски организации, които управляват, контролират, подпомагат и уреждат дейността на адвокатите в България. Предвид на задължителния си характер и значителни правомощия и влияние посочените организации се открояват като най-важните сдружения на адвокати в страната.

Юристите, които желаят да упражняват независимо професията адвокат, трябва да членуват в някоя от адвокатските колегии. Във всеки от районите на 28-те окръжни съдилища в България (освен районите на Софийския окръжен съд и Софийския градски съд, които са обединени за целта) има само по една адвокатска колегия, но адвокатът,

приет в някоя от колегиите, може да практикува във всеки съдебен окръг и да се явява пред всеки съд в страната. Единственото ограничение е адвокатът да поддържа кантора на територията на адвокатската колегия, чийто член е, Закон за адвокатурата, чл. 40, ал. 6. В съответствие с това адвокатските колегии са задължителни организации на адвокатите, които се управляват от адвокатски съвети и чиито членове са дисциплинарно отговорни пред съответните дисциплинарни съдилища.

По места адвокатските колегии, в рамките на съответното общо събрание, избират членовете и председателите на съответните адвокатски съвети и дисциплинарни съдилища, както и членовете на своите контролни съвети, чл. 82. Правомощията на адвокатския съвет съгласно Закона за адвокатурата са доста широки и, между другото, включват общото правомощие по осъществяване на ръководство на работата в адвокатската колегия и изпълнение на нейните решения; бюджетни правомощия, включително определяне размера на месечната вноски, дължими от адвокатите към колегията; организация и провеждане на изпит за адвокати и младши адвокати; водене регистрите на адвокатите; защита правата и достойнството на членовете на колегията; следене за изпълнение на задълженията на членовете на колегията; възбуждане и поддържане на дисциплинарно преследване срещу членове на колегията; следене за извършване на адвокатска дейност от лица, които не са адвокати; посредничество за решаване на спорове между адвокати; повишаване професионалната квалификация на адвокатите; и регистриране адвокатските сдружения, чл. 89. Контролният съвет отговаря за контрола върху изпълнението на бюджета и опазване имуществото на адвокатската колегия, както и за докладване на нередности и нарушения на общото събрание и ВКлС, чл. 95. Дисциплинарният съд разглежда като първа инстанция дисциплинарни дела срещу членове на адвокатската колегия, образувани от адвокатския съвет, чл. 97 и може да налага санкции от порицание до лишаване от право на упражняване на адвокатската професия за срок до 5 години, чл. 133.

На национално равнище ВАДС има 15 членове с право на глас и 10 резервни, които се избират от общото събрание на адвокатите в страната, в което пропорционално са представени различните адвокатски колегии. ВАДС има широки правомощия да контролира, регулира и защитава интересите на адвокатската професия. Сред неговите законови правомощия са: приемане на етичен кодекс на адвокатите и други наредби, предвидени в Закона за адвокатурата; бюджетни правомощия, включително да определя вноските; да се произнася по жалби във връзка с избора на органи в колегиите и срещу решения на общи събрания на адвокатската колегия и срещу решения на адвокатски съвети; да поддържа единните регистри на адвокатите, на младшите адвокати и на адвокатските дружества; да организира център за обучение и програми за продължаващо правно обучение (наричано по-долу „ППО“); а така също да подготвя становища и предложения във връзка с действащото законодателство или проекти на нормативни и тълкувателни актове, чл. 121 и 122. Освен това, в качеството си на висш орган за контрол и представителство на упражняващите адвокатската професия, ВАДС (и лично неговият председател) е символ на адвокатската професия. В това качество той се застъпва за правата на отделните адвокати и за разрешаване проблемите в професията като цяло пред Народното събрание, правителството, съдебната власт и широката общественост.

Общото събрание на адвокатите от страната избира и членовете на ВКлС, членовете и председателя на ВДС. ВКлС проверява финансовата дейност на ВАДС и на местните контролни съвети, чл. 127. ВДС разглежда жалби срещу решения на местните дисциплинарни съдилища като въззивна инстанция, а като първа инстанция се произнася по дела, в които страни са ръководни лица на адвокатурата на местно и национално равнище; единствено втората категория дела подлежат на съдебен контрол чрез пряко обжалване пред ВКС, чл. 129.

Освен адвокатските колегии има известен брой неправителствени организации на адвокати и други юристи, включително съдии, прокурори, следователи и юрисконсулти,

например Съюза на юристите в България (наричан по-долу „СЮБ“), Фондация „Български адвокати за правата на човека“ (наричана по-нататък „ФБАПЧ“) и Български хелзинкски комитет (наричан по-долу „БХК“). Има поне една организация на жени адвокати в страната, Българска асоциация на жените юристи, която не е особено активна, но в миналото работи по въпроси като закрила на детето, равенство между мъжете и жените, и обучение на юристи.

ОБООБЩЕНИ КОНСТАТАЦИИ

Вероятно две от най-впечатляващите положителни характеристики на адвокатската професия в България са конституционните гаранции за нейната независимост и автономия, както и управленският апарат на адвокатурата, отличаващ се със справедливи и демократични вътрешни процедури и силно, енергично ръководство.

Конституцията в чл. 123 изисква адвокатурата да бъде „свободна, независима и самоуправляваща се”, а този принцип най-общо намира приложение в законодателството, уреждащо този вид обществени отношения. Обикновено адвокатите разполагат с правата и свободите си и ги упражняват на практика, като проявите на вмешателство от страна на държавата са рядкост (вж. Фактор 1). Те обаче изпитват затруднения при получаването на навременен достъп до задържаните си клиенти, както и до подходящи помещения за провеждането на срещи с тях (Вж. Фактор 3). Липсва им също правна гаранция под формата на имунитет с оглед на изказванията, които отправят в съответствие с професионалните стандарти (Вж. Фактор 2), а понякога се сблъскват с практически пречки за получаването и прегледа на правни документи.

Главните проблеми за адвокатурата са свързани с притока на зле подготвени нови адвокати и необходимостта от усъвършенстване на професионалните стандарти. През последните 15 години броят на правните факултети и студентите по право се е увеличил десетократно, а качеството на правното образование и подготовка съразмерно се е влошило. Практическото обучение никога не е било приоритет на системата за правно образование в страната, като през последните години продължава да е в упадък. Недостатъците в процеса на подготовка, липсата на програма за стаж под надзора на ръководител, спорадичната и нееднакво разгърната система за продължаващо професионално обучение, общата слабост на българското стопанство и произтичащата конкуренция за клиенти едновременно водят до снижаване както на професионалните стандарти, така и на адвокатските възнаграждения. Твърди се, че адвокатите, които не разполагат с необходимите правни умения и познание за привличането на клиенти и обслужване на техните интереси по същество, използват други тактики, сред които неправомерно влияние с цел да разширят дейността си и да постигнат резултати. Настоящата липса на ясен, всеобхватен и последователно прилаган етичен кодекс допринася за мащабите на проблема и ниското обществено доверие в адвокатската професия.

По някои от посочените проблеми трябва да работят правните факултети, правителството и Народното събрание, докато други са трайно установени и коренящи се в културните особености. Адвокатурата като организация също носи отговорност в това отношение, но в момента има основания за надежда предвид на настоящото ръководство и насоченост в действията на ВАДС. Членовете му усилено организират и подготвят провеждането на наскоро въведения изпит за бъдещи адвокати, чрез който ще се проверява дали кандидатите отговарят на минималните стандарти за професионална компетентност. ВАДС е започнал работа по изграждането на координирана и редовна система за продължаващо правно образование посредством нов център за обучение на адвокати. Той планира да изготви и приеме нов, подробен етичен кодекс, основаващ се на съществуващите модели, след като потърси мнението на адвокатите в страната, с надеждата те да „присвоят” новия кодекс и да започнат да прилагат и спазват заложените в него стандарти. За съжаление посочените обещаващи мерки не са приложени към момента на посещението за изготвянето на ИРАП и не е възможно да се предвиди доколко ефективни ще бъдат те.

ВАДС и адвокатските съвети по места като цяло добре служат на професията, защитавайки интересите на адвокатите като цяло и на отделни адвокати, спрямо които държавата е предприела неправомерни действия. ВАДС активно участва в прегледа и

застъпничеството във връзка с инициативи за нови законови и подзаконови актове и проекти за тяхното изменение и допълнение, които са от значение за адвокатурата, правната и съдебната система. Предстои обаче още много работа, която се простира отвъд упоменатите по-горе осъществявани в момента или планирани проекти. Необходими са допълнителни усилия от страна на цялото професионално съсловие за повишаване на общественото съзнание в областта на гражданските права и ролята на адвокатите за тяхната закрила, както и във връзка с препоръките за законодателни промени от значение за цялото общество, а не само тези от специален интерес за адвокатите. Адвокатурата като организация също трябва да разгледа възможността да предприеме смели инициативи за подобряване качеството на правното образование, включително осигуряването на подкрепа за необходимите нови учебни курсове с цел овладяване на практически умения, както и по етични въпроси, като дори вземе участие в процеса за акредитация.

В момента в България има достатъчно адвокати, разпределени добре в географско отношение, което позволява да се удовлетворят потребностите на хората и стопанските субекти в страната. И двата пола, както и етническите малцинства, освен Ромите, са справедливо представени в професията. Проблемът, освен подготовката и професионалните стандарти на редица адвокати е, че това изобилие от хора в професията не означава финансово достъпни правни услуги за всеки. Съществува система за служебна защита на лица, обвинени в тежки престъпления или попадащи в някои други категории, но тя е зле финансово обезпечена и невинаги привлича най-добрите защитници. Социално слабите граждани имат съвсем ограничени възможности за процесуално представителство по граждански дела, за получаването на консултации във връзка с граждански правоотношения или по административно-правни въпроси. Държавата и адвокатурата като организация трябва да намерят по-подходящи начини за осигуряването на тези жизненоважни услуги, особено на лицата в нужда.

В България има установени и общо взето ползващи се с добро име арбитражни съдилища за някои видове спорове, макар сред адвокатите да има различни мнения относно достойнствата на арбитража като процесуално средство. Медиацията е сравнително нова и до известна степен буди противоречиви оценки, но се провеждат амбициозни програми за разширяване на нейното прилагане и подобряване на приема ѝ. Наред с други положителни аспекти медиацията може да доведе до снижаване разносните за разрешаване на спорове, което е възможно да облекчи проблема за финансовата достъпност на правните услуги за бедни лица.

ТАБЛИЦА НА СЪОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ОТДЕЛНИТЕ ФАКТОРИ И СЪЩЕСТВУВАЩИТЕ УСЛОВИЯ

Анализът на ИРАП в България през 2004 откроява наличието на развиваща се правна професия в преход. Макар посочените съотношения да дават известна представа за относителното състояние на някои проблеми, АВА/СЕЕЛІ подчертава, че съотношенията между факторите и съществуващите условия разкриват своята полезност, когато бъдат разгледани съвместно с подкрепящия ги анализ. АВА/СЕЕЛІ е на мнение, че относителното значение на определени съотношения е тема, която се нуждае от допълнително проучване. В това отношение АВА/СЕЕЛІ приканва за коментари и сведения, които ще й дадат възможност да подготви по-добри или по-подробни отговори в бъдещите Индекси. АВА/СЕЕЛІ разглежда процеса на оценяване по ИРАП като част от непрекъснатото наблюдение и оценка на инициативите за реформа.

I. Професионални свободи и гаранции		
Фактор 1	Свобода на упражняване на адвокатската професия	Положително
Фактор 2	Професионален имунитет	Неутрално
Фактор 3	Достъп до клиенти	Отрицателно
Фактор 4	Поверителност в отношенията адвокат-клиент	Неутрално
Фактор 5	Равни процесуални възможности	Неутрално
Фактор 6	Право на явяване по дела	Положително
II. Образование, обучение и достъп до професията		
Фактор 7	Образователни изисквания	Положително
Фактор 8	Подготовка за упражняване на адвокатската професия	Отрицателно
Фактор 9	Приемен процес	Отрицателно
Фактор 10	Лицензиращ орган	Положително
Фактор 11	Недискриминационен прием	Неутрално
III. Условия и стандарти за упражняване на професията		
Фактор 12	Изграждане на независима юридическа практика	Положително
Фактор 13	Ресурси и възнаграждение	Отрицателно
Фактор 14	Продължаващо правно обучение	Неутрално
Фактор 15	Представителство по малцинства и пол	Неутрално
Фактор 16	Професионална етика и поведение	Неутрално
Фактор 17	Дисциплинарно производство и санкции	Неутрално
IV. Правни услуги		
Фактор 18	Достъп до правни услуги	Положително
Фактор 19	Правна помощ за лица в	Отрицателно

	неравностойно социално положение	
Фактор 20	Алтернативни методи за разрешаване на спорове	Неутрално
V. Професионални сдружения		
Фактор 21	Организационно управление и независимост	Положително
Фактор 22	Услуги за членовете	Неутрално
Фактор 23	Програми в обществен интерес и за повишаване на информираността	Отрицателно
Фактор 24	Роля на сдруженията в правната реформа	Неутрално

I. Професионални свободи и гаранции

Фактор 1: Свобода на упражняване на адвокатската професия

Адвокатите са свободни да упражняват професията без да търпят неоснователна намеса, заплахи или санкции, когато действат в съответствие с професионалните стандарти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ	СЪОТНОШЕНИЕ: ПОЛОЖИТЕЛНО
Освен в изолирани, несистемни случаи, които не се оказват представителни или са незначителни, адвокатите могат да упражняват професията свободно, независимо, без неоснователна намеса, заплахи или санкции.	

Анализ/Правна уредба:

От гледна точка на правната уредба адвокатите недвусмислено се ползват с пълното право да упражняват професията без никаква външна намеса. Чл. 134 от Конституцията гласи следното:

- „(1) Адвокатурата е свободна, независима и самоуправляваща се. Тя подпомага гражданите и юридическите лица при защитата на техните права и законни интереси.
(2) Организацията и редът на дейността на адвокатурата се уреждат със закон.”

Освен това чл. 2, ал. 1 от Закона за адвокатурата гласи, че упражняването на адвокатската професия „се осъществява в съответствие с принципите на независимост, изключителност, самоуправление и самоиздръжка”. В подкрепа на принципа за независимост, чл. 5, ал. 2, т. 1 – 5 от Закона за адвокатурата упоменава, че не може да бъде вписано като адвокат, лице, което:

1. е търговец, управител в търговско дружество и изпълнителен директор на акционерно дружество;
2. е държавен служител;

3. работи по трудово правоотношение, освен ако е преподавател по правни науки във висше училище или научен сътрудник по правни науки в научен институт;
4. е освободено от длъжност съдия, прокурор или следовател при условията на чл. 129, ал. 3, т. 5 от Конституцията или е дисциплинарно уволнено от длъжност съдия по вписванията, съдия-изпълнител, юрисконсулт и дознател, ако не са изтекли две години от датата на освобождаване от длъжност;
5. е лишено от правоспособност като нотариус - за срока на лишаването.

Законът за адвокатурата също постановява, че „пред съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби в страната адвокатът е приравнен със съдията по отношение на дължимото му уважение и му се дължи съдействие като на съдия”, чл. 29, ал. 1. В допълнение, съгласно чл. 31 адвокатът има свободен достъп до книжа и сведения в съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби само въз основа на представяне на адвокатска карта, чл. 31. Книжата на адвоката, кореспонденцията с клиента и други документи са „неприкосновени” и не подлежат на претърсване, а разговорите с клиенти не могат да се подслушват или записват, чл. 33. Адвокатът не може да бъде разпитван в процесуално качество относно разговорите и кореспонденцията си с клиенти, чл. 33, ал. 4 и има право да се среща насаме с лишени от свобода клиенти и да предава и получава документи, чл. 34.

Чл. 24, ал. 1, т. 1-3 от Закона за адвокатурата определя, че „упражняването на адвокатската професия” включва консултации и становища по въпроси на правото, изготвяне на всякакви книжа и представителство на доверителите и подзащитните пред органите на съдебната власт, административните органи, както и пред физически и юридически лица, чл. 24, ал. 1. Законът за адвокатурата предвижда също, че адвокатската професия може единствено да се упражнява от регистриран адвокат, практикуващ самостоятелно или в регистрирано адвокатско сдружение, чл. 3, ал. 1.

В Закона за адвокатурата се въвеждат и някои общи задължения и стандарти, включително за съвестност, точност и безкористност, чл. 40; ограничения при привличането на клиентите и използването на реклама, чл. 41 и 42; представителство на клиенти единствено в области, в които адвокатът е компетентен, чл. 43, ал. 1; избягване на конфликтите на интереси, чл. 43, ал. 2 – 6; неразгласяване на тайни на клиента, чл. 45; заплащане на дължимите вноски към адвокатурата, чл. 49; пазене/връщане на документи на клиента, чл. 47. Адвокатът носи отговорност за вредите, причинени на клиент от виновното неизпълнение на неговите задължения, чл. 51 и трябва да сключи застраховка срещу професионална отговорност в защита на своите клиенти срещу виновно неизпълнение на служебните му задължения, чл. 50. Десет категории деяния, съставляващи дисциплинарни нарушения, са посочени в чл. 132, за които се налагат санкции от порицание до временно лишаване от право да се упражнява адвокатска професия за срок до 5 години, съгласно чл. 133. Дисциплинарните производства се уреждат в чл. 136 – 146. Очевидно в рамките на такива производства е възможно налагането на санкции, които са от значение във връзка с възможността адвокатът да упражнява свободно професията си, но единствено, когато осъществи действие или бездействие в нарушение на установените професионални стандарти.

Както бе отбелязано по-горе в „Преглед на правната професия” и „Организациите на представителите на правната професия”, адвокатите са длъжни да членуват в самоуправляващи се адвокатски колегии и се контролират и ръководят от избрани местни и национални адвокатски съвети и дисциплинарни съдилища. ВАДС има правомощието и отговорността да подготви и проведе изпит за адвокати, да приеме етичен кодекс, да изготви програма за ППО и стандарти в тази насока, както и да предприеме редица други

действия в подкрепа и за ръководство на адвокатската професия. Местните дисциплинарни съдилища и ВДС разглеждат дела във връзка с твърдения за нарушение от страна на адвокати на техните етични, професионални и други задължения. И съгласно Закона за адвокатурата, и на практика цялата посочена дейност се осъществява в рамките на професията, без участието, влиянието или ръководството на държавни ведомства или служители, или (освен относно някои видове обжалване) на представители на съдебната власт.

От практическа гледна точка съвсем малко на брой са съобщенията за случаи на неоснователно въздействие, заплахи или санкции на адвокати. Отговорилите на въпросите посочват, че това изглежда са изолирани случаи, касаещи отделни личности, а не резултат на институционална политика. През октомври 2002 адвокат е задържан за кратко, докато е оказвал защита на свой клиент, и е бил обвинен в нарушение на обществения ред; обвинението е снето, но тя подава жалба, която все още е висяща. Понякога адвокатите се оплакват от липса на уважение и сътрудничество от страна на някои административни служители в съда. В по-наложителни случаи председателят на ВАДС бързо и ефективно се намесва и разрешава възникналия проблем.

Наблюдава се изолирано използване на прикрити или косвени заплахи, чиято ефективност може да се окаже в зависимост от икономическото положение и личната почтеност на съответния адвокат. Такива случаи са възможни, когато служебен защитник се назначава от следовател или прокурор по време на досъдебното производство, поради което адвокатът има усещането, че не бива да действа особено усърдно от името на клиента, за да си осигури бъдеща заетост. Възможно е възникването им и когато адвокатът е или желае да попадне в т. нар. „списък на предпочитаните“, за който се твърди, че се води в някои посолства или министерства, които работят в областта на чуждестранните инвестиции в България.

Отрицателните примери и обстоятелства, приведени в рамките на настоящия Фактор, не са нито системни, нито разкриват особена значимост. Макар че е необходимо тяхното проследяване и дейни усилия за отстраняването им, в момента въздействието им не е достатъчно да се противопостави на ясно изявените положителни черти, присъстващи в българската система.

Фактор 2: Професионален имунитет

Адвокатите не биват отъждествявани със своите клиенти или делата на своите клиенти и се ползват с имунитет относно твърденията, отправени добросъвестно от името на клиентите в рамките на производството.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ	СЪОТНОШЕНИЕ: НЕУТРАЛНО
Общото мнение на адвокатите е, че на практика подобно отъждествяване не възниква и че <i>de facto</i> имунитет съществува. Независимо от това, отсъстват правни гаранции, че установената положителна практика ще продължи да се прилага.	

Анализ/Правна уредба:

Няма закони, кодекси или други нормативни актове, които да въвеждат забрана за отъждествяване на адвокатите с техните клиенти или делата им, нито пък такива, които да предоставят имунитет на адвокатите за твърденията, които добросъвестно отправят в съда или волеизявленията от името на своите клиенти. Напротив, също както българите по

принцип, адвокатите могат да бъдат наказателно преследвани за обида и клевета, включително за разгласяването на „позорящи обстоятелства“ или за обвиняване в престъпление без доказателство за истинността на обстоятелствата или обвинението, Наказателен кодекс, обнародван в ДВ 26 (2 април 1968), последно изменен и допълнен в ДВ 26 (30 март 2004) (наричан по-долу „Наказателен кодекс“ или „НК“), чл. 145 – 148 и чл. 286. Липсата на ясна уредба на адвокатския имунитет е в нарушение на Принципите на ООН, параграфи 18 и 20, както и на Препоръките на СЕ, Принцип I, параграф 4.

Липсата на служебен адвокатски имунитет може да се съпостави с разпоредбите на чл. 70 от Конституцията, която постановява, че „народните представители не могат да бъдат задържани и срещу тях не може да бъде възбудено наказателно преследване освен за тежки престъпления, и то с разрешение на Народното събрание, а когато то не заседава - на председателя на Народното събрание.“ Дори тогава (освен ако народният представител е извършил заварено тежко престъпление) се изисква разрешение за задържане от Народното събрание или неговия председател.

Що се отнася до съдебната власт, Конституцията също предоставя имунитет, макар същият в определени хипотези да е ограничен. Например съгласно чл. 132, ал. 1 „при осъществяване на съдебната власт съдиите, прокурорите и следователите не носят наказателна и гражданска отговорност за техните служебни действия и за постановените от тях актове, освен ако извършеното е умишлено престъпление от общ характер“. Освен това според чл. 132, ал. 2 в „случаите по ал. 1 срещу съдиите, прокурорите и следователите не може да бъде повдигнато обвинение без разрешение на Висшия съдебен съвет“. И по-нататък съгласно чл. 132, ал. 3 „съдиите, прокурорите и следователите не могат да бъдат задържани освен за тежко престъпление, и то с разрешение на Висшия съдебен съвет“.

От друга страна дори адвокатите, които често представляват непопулярни клиенти в опозиция на правителството, са убедени, че не биват отъждествявани с делата на своите клиенти, а повечето адвокати посочват, че имат усещането за практически имунитет относно твърденията, отправени добросъвестно в професионално качество. Никой от интервюираните не съобщава за скорошни случаи на граждански, наказателни или дисциплинарни санкции за подобни твърдения.

Все пак липсата на правна уредба на адвокатския имунитет и неотъждествяването са недостатък в България. Без подобна уредба няма гаранция, че установената практика на търпимост във връзка с граждански и наказателни дела ще продължи неограничено във времето.

Фактор 3: Достъп до клиенти

Адвокатите имат достъп до клиентите си, особено когато са лишени от свобода, и им се осигурява достатъчно време и средства за осъществяването на контакти и подготовка на защитата.

Заклучение**Съотношение: ОТРИЦАТЕЛНО**

Законите изискват своевременен достъп и срещи насаме, но съчетанието от намиращите се в противоречие с тях подзаконовни актове, лошата материално-техническа база и често неоказващите съдействие полицейски служители води до забавяне на достъпа, неподходящи условия за провеждането на срещи и осъществяването на контакти, които не винаги са насаме.

Анализ/Правна уредба:

Законите в България предвиждат значителни гаранции за правото на адвоката да се среща с клиентите си и да общува с тях насаме. Чл. 34, ал. 1 от Закона за адвокатурата предвижда, че „адвокатът има право да се среща насаме с клиента си, включително когато той е задържан под стража”. По време на такива срещи адвокатът и клиентът могат да предават помежду си документи, които не подлежат на проверка, чл. 34, ал. 2, а разговорите могат да се наблюдават, но не и да се записват, чл. 34, ал. 3. От адвоката единствено се изисква да представи своята карта, издадена от адвокатската колегия, за да получи достъп до клиента си, чл. 34, ал. 4.

По сходен начин и чл. 75, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс, обнародван в ДВ 89 (15 ноември 1974, последно изменен и допълнен в ДВ 38 (11 май 2004) (наричан по-долу „Наказателно-процесуален кодекс” или „НПК”) упоменава, че едно от правата на защитника е „да се среща насаме с обвиняемия”, както и че „защитникът има право да присъства на всички действия по разследването”. Освен това чл. 73, ал. 2 задължава органа на досъдебното производство да информира обвиняемия, че има право на защитник и да му даде възможност да се свърже с него преди да извърши каквито и да било действия по разследването.

В допълнение Законът за изпълнение на наказанията, обнародван в ДВ 30 (15 април 1969), последно изменен и допълнен в ДВ 70 (10 август 2004) (наричан по-долу „Закон за изпълнение на наказанията” или „ЗИН”) в чл. 132а, ал. 1 осигурява на защитника право на достъп до обвиняемите и подсъдимите. Чл. 132б, ал. 1 също постановява, че „обвиняемите и подсъдимите имат право на среща със своя защитник незабавно след задържането им”. Освен това „по време на срещите със защитника обвиняемите и подсъдимите могат да предават или да получават само писмени материали във връзка с делото, съдържанието на които не подлежи на проверка”. И накрая съгласно чл. 132б, ал. 3 „Разговорите със защитника не могат да бъдат подслушвани или записвани, но срещите им могат да бъдат наблюдавани”.

От гледна точка на обвиняемия и подсъдимия чл. 56 от Конституцията гласи, че „всеки гражданин има право на защита, когато са нарушени или застрашени негови права или законни интереси”. Освен това всеки има право „в държавните учреждения да се явява и със защитник”.

Законът за Министерство на вътрешните работи, обнародван в ДВ 122 (19 декември 1997), последно изменен и допълнен в ДВ 70 (10 август 2004) (наричан по-долу „Закон за МВР”) в чл. 70, ал. 4 изрично постановява, че „от момента на задържането им лицата имат право на адвокатска защита”.

За съжаление подзаконовата нормативна уредба (правилници и наредби), която се издава за прилагането на законите, е до известна степен по-ограничителна, както личи от следните примери:

- Издаден от Министерството на правосъдието (МП) акт постановява, че срещите между адвокат и клиент „се провеждат в предварително определени дни и в специално обзаведени помещения в присъствието на служител от администрацията”, като по този начин едновременно се ограничават достъпът и възможността за среща насаме, Правилник за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията, обнародван в ДВ 97 (4 декември 1990), последно изменен и допълнен в ДВ 25 (8 март 2002), чл. 36, ал. 1 (наричан по-долу „Правилник на МП за изпълнение на наказанията” или „ППЗИН”). Освен това Правилникът изисква защитникът да представи бележка с неопределено съдържание, издадена от неговия адвокатски съвет. Също така се уточнява, че срещите трябва да са „във връзка с дела”, ограничение, което може да доведе до отказ да се предостави достъп във връзка с други правни въпроси, чл. 36, ал. 5 (Твърди се, че посоченото ограничение се оспорва от ФБАПЧ пред ВАС, Павлина Желева, „Адвокати и фирми оспорват 7 подзаконови акта”, Дневник, 11 ноември 2004). Чл. 37а, ал. 2 от ППЗИН по-нататък позволява на лишени от свобода да водят телефонните разговори само с членове на семейството си, което мълчаливо изключва адвокатите (потвърдено от ВАС с Решение № 8064 (31 юли 2003).
- Друг акт на МП, Наредба № 2 за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража, обнародвана в ДВ 39 (27 април 1999), последно изменена и допълнена в ДВ 4 (12 януари 2001) (наричана по-долу „Наредба № 2 на МП”) в чл. 20 регламентира право на достъп на защитника „незабавно” след задържането, но поставя ограничения, свеждайки възможностите за срещи единствено през работно време. Освен това, като упоменава „своя защитник” Наредба № 2 на МП имплицитно въвежда изискването за надлежно упълномощаване от страна на обвиняемите и подсъдимите, за разлика от Закона за адвокатурата и приетото там разрешение за легитимиране единствено с адвокатска карта. Възможно е адвокатът да проведе предварителна среща с обвиняемия или подсъдимия, за да обсъди или разгледа възможността да поеме случая, поради което е възможно да не разполага с адвокатско пълномощно към съответния момент.
- Приетият от МП правилник за организация на охраната, правата и задълженията на надзорно-охранителния състав в следствените арести, обнародван в ДВ 101 (12 декември 2000) (наричан по-долу „Правилник на МП за охраната в следствените арести”) дефинира поста като „място, определено за охрана, или територия, на която постовият изпълнява възложените му задачи”, пар. 3, ал. 1 от Допълнителните разпоредби. По-нататък в същата разпоредба се уточнява, че постът може да е „временен”, което включва „свиждане”, пар. 3, ал. 2, т. 4 от Допълнителните разпоредби. Възможно е заключението, че постовият може, а вероятно дори има и задължение, да заеме позиция по време на среща между адвоката и задържания му клиент.
- МВР, което контролира дейността на полицията, има свое собствено правило, по силата на което задържаните имат право на свиждане по всяко време с адвокат, след което същото постановява, че свиждането „се разрешава от оперативния дежурен... със съгласието на служителя, пряко работещ с лицето”, ИНСТРУКЦИЯ № 1-167 за реда за задържането на лица в структурните звена на МВР, обнародвана в ДВ 71 (12 август 2003) (наричана по-долу „Инструкция на МВР № 1-167”), чл. 28.

Предвид на противоречията между законовите и подзаконови актове, уреждащи тази материя, като по-ограничителни са разпоредбите, приети от министерствата, не е изненадващо, че практиката е непоследователна и се наблюдават неоснователни ограничения. Изглежда широко разпространена, почти всеобща, е практиката полицията да отказва достъп до задържан клиент през първите 24 часа от полицейското задържане.

Понякога отказът се основава на липсата на адвокатско пълномощно (от клиент, с когото адвокатът тепърва предстои да се срещне), в разрез с изискването единствено за представяне на адвокатска карта по Закона за адвокатурата. В други случаи на адвоката се отказва достъп, тъй като отсъства разследващото лице и не може да се получи неговото „съгласие“ за срещата, условие, въведено по силата на инструкциите на МВР, които са в разрез със закона. Понякога става въпрос единствено за забавяне от страна на полицейския служител (умишлено или не). В крайна сметка, но със сигурност никога „незабавно“, в буквално всички случаи на адвоката се осигурява достъп до клиента, но може би е необходимо да се обърне внимание на обучението, наблюдението и контрола на някои елементи в съдебната система и полицията.

Адвокатите обикновено, макар и не във всички случаи, съобщават за трудности при провеждането на срещи със задържани свои клиенти насаме. Често срещан проблем са лошите условия, особено по време на досъдебната фаза. Често се налага срещите да се провеждат в някой ъгъл по коридора, където се движат и други лица, положение, което едва ли способства за откровени и задълбочени обсъждания и подготовка на процеса. Понякога единственото място за провеждане на срещи е канцеларията на разследващото лице, който може, а може и да не поиска да напусне помещението по време на срещата. Дори в по-големите градове и затвори, където адвокатът и клиентът седят един срещу друг и са отделени с остъклена преграда, условията са подходящи, но уединението може да се наруши от намиращата се в близост охрана или присъствието на други адвокати и задържани лица. В съдебните зали няма обособени места за срещи между адвокат и клиент по време на съдопроизводството, поради което се налага обсъждане шепнешком в някой край на заседателната зала или напускането ѝ от всички останали.

Макар законовата уредба в България по отношение на този фактор да е задоволителна, същото не може да се каже за противоречащите ѝ подзаконовни нормативни актове и инструкции. Това личи от общоприетата от полицията практика да се отказва достъп в началните етапи на задържането, лошата материална база за провеждане на срещите и липсата на уединение, под знака на която често преминават разговорите между адвокати и клиенти. В резултат на това се получават забавяне на достъпа до клиентите и провеждане на срещи при условия, които не отговарят на стандартите, а отгук и отрицателна оценка по този фактор.

Фактор 4: Поверителност в отношенията адвокат-клиент

Държавата признава и защита поверителността на професионалните съобщения и консултации между адвокатите и техните клиенти.

Заключение	Съотношение: НЕУТРАЛНО
Законите държат сметка за поверителността в отношенията адвокат-клиент, а държавата обикновено защита този принцип, макар че в някои случаи кореспонденцията на задържани клиенти с адвоката им се проверява, а в изолирани случаи документацията на адвокати се претърсва.	

Анализ/ Правна уредба:

Законът за адвокатурата ясно закрепва принципа на поверителността в отношенията адвокат-клиент. Например чл. 33, ал. 1 повелява, че „адвокатските книжа, досиета, електронни документи, компютърна техника и други носители на информация са неприкосновени и не подлежат на преглеждане, копиране, проверка и изземване“.

Съгласно чл. 33, ал. 2 кореспонденцията между адвокат и клиент също е неприкосновена и не „подлежи на преглеждане, копиране, проверка и изземване и не може да бъде използвана като доказателство”. Съгласно чл. 33, ал. 3 „Разговорите между адвокат и негов клиент не могат да се подслушват и записват. Евентуално направените записи не могат да се използват като доказателствени средства и подлежат на незабавно унищожаване”. Адвокатът не може да бъде принуден да свидетелства относно разговорите или кореспонденцията си с клиент или с други адвокати, чл. 33, ал. 4. Както бе споменато по-рано по повод на Фактор 3, адвокатът има и правото да се среща насаме със задържания си клиент, без да се прави запис на разговора или да се проверяват предаваните документи, чл. 34. В допълнение на посочените разпоредби адвокатът е длъжен да пази тайната на клиента без ограничение във времето и не може да дава показания във връзка със сведенията, получени от клиент или друг адвокат, чл. 45.

Посочените разпоредби се потвърждават в чл. 75, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс (право на защитника да се среща насаме с обвиняемия и подсъдимия) и чл. 132б от ЗИН (право на свиждане без проверка на предаваните документи и подслушване или запис на разговорите).

Независимо от това, посочените широки уверения се подкопават, що се касае до срещите на адвокатите с лишени от свобода клиенти, по силата на ППЗИН (свижданията се провеждат в присъствието на служител на администрацията) и Правилника за охраната в следствените арести на МП (който повелява, че един от постове е мястото, където се провежда срещата между адвокат и клиент).

През 2003 България измени Закона за мерките срещу изпирането на пари, ДВ 85 (24 юли 1998), последно изменен и допълнен в ДВ 31 (4 април 2003) (наричан по-долу „Закон срещу изпирането на пари”) и въведе специални изисквания за разкриването на информация от „лица, които по занятие извършват правни консултации”, чл. 3, ал. 2, т. 28 от Закона срещу изпирането на пари. В основни линии ако (а) адвокат участва в планирането или осъществяването на буквално всякаква работа в интерес на свой клиент, във финансова сделка или сделка с недвижим имот и (б) адвокатът е наясно, че неговите правни съвети ще се използват за изпиране на пари или че клиентът търси правен съвет с такава цел, тогава той трябва да разкрие самоличността на клиента, сделката и други сведения на държавата, чл. 3, ал. 5 от Закона срещу изпирането на пари. Въведени са изключения, когато адвокатът получава информация във връзка с правен анализ на клиент, при осъществяване на процесуално представителство, по време на съдопроизводствени действия, по време на защита на клиент пред съда или друг държавен орган, чл. 3, ал. 6 от Закона срещу изпирането на пари. Въпреки това Законът е достатъчно широк и дотолкова силно се намесва в обществените отношения, че подкопава поверителността на отношенията адвокат-клиент, не насърчава разкриването на информация от страна на клиентите и дори разколебава бъдещи клиенти да търсят правно представителство, когато им е необходимо. ВАДС протестира срещу тази разпоредба и безуспешно търси възможности за нейната отмяна.

Адвокатите съобщават, че кореспонденцията между обвиняеми/подсъдими и техните защитници редовно се отваря от затворната администрация, в съответствие с чл. 132г от Закона за изпълнение на наказанията, който предвижда, че кореспонденцията на обвиняемите и подсъдимите подлежи на проверка. В резултат на дело из областта на правата на човека, Решение ВАС № 7982 (22 декември 2000), чл. 25, ал. 1 от Наредба № 2 на МП бе отменен с цел осигуряване поверителността в кореспонденцията между обвиняемите/подсъдимите и техните защитници. Проблемът обаче продължава да съществува, тъй като някои служители от затворната администрация твърдят, че не познават всички адвокати и няма как да знаят, че писмото всъщност е от или до истински адвокат.

Общо взето адвокатите са убедени, че документите и съобщенията на собствените им клиенти не са били обект на незаконно претърсване или подслушване, макар някои да изразяват съмнението, че телефоните им в миналото са били подслушвани. Трудно е да се установи със сигурност, че не се използват средства за подслушване и запис, особено предвид на това, че съдиите и прокурорите отказват да разкрият смислена информация във връзка с разрешените случаи на подслушване.

Фактор 5: Равни процесуални възможности

Адвокатите имат достатъчен достъп до информация във връзка с представителството на свои клиенти, включително до информация, с която е запознат защитникът на другата страна.

Заклучение

Съотношение: НЕУТРАЛНО

Законът дава право на адвокатите на пълен достъп и макар то обикновено да се зачита, достъп се разрешава единствено на адвокат на страните, а на практика и той често се ограничава.

Анализ/Правна уредба:

Чл. 31 от Закона за адвокатурата изрично разрешава на адвоката свободен достъп до документи и друга информация в съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби, с предимство само въз основа на адвокатска карта. Няма изискване документите да се отнасят до клиент на адвоката и дори адвокатът да има клиент, от чието име да му е необходим достъп.

Чл. 209, ал. 1 – 5 (предявяване на обвинението) и 214 (предявяване на следствието) от НПК предвиждат обвиняемият и неговият защитник да получат съответната информация. Освен това чл. 104 осигурява средство, с помощта на което лицата могат да задължат държавните органи да предоставят исканите документи.

Гражданският процесуален кодекс, обнародван в ДВ 12 (8 февруари 1952), последно изменен и допълнен в ДВ 36 (30 април 2004) (наричан по-долу „Граждански процесуален кодекс“ или „ГПК“) съдържа няколко разпоредби, които въвеждат задължение за страните (и други участници в производството) взаимно да си предоставят информация и документи. Например съгласно чл. 99 към исковата молба се представят:

- а) пълномощното, когато молбата се подава от пълномощник;
- б) държавните такси и разноските, когато се дължат такива, и
- в) преписи от исковата молба и от приложенията към нея според числото на ответниците.

Освен това по силата на чл. 110 всяка от страните може да привежда и представя нови доказателства. Чл. 152 гласи, че „всяка страна може да иска от другата страна да представи намиращ се у нея документ, като обясни значението му за спора“. И накрая, чл. 153, ал. 1 – 3 гласи, че:

- (1) Всяка страна може да иска с писмена молба от неучастващо в делото лице да представи намиращ се у него документ.
- (2) Препис от молбата се изпраща на третото лице, като му се определя срок за представяне на документа.

(3) Третото лице, което неоснователно не представи искания документ, освен отговорността по чл. 73, отговаря и пред страната за причинените ѝ вреди.

Широкият подход, възприет в Закона за адвокатурата, се стеснява от МП и практиката на служителите в съда. Наредба № 28 на МП за функциите на служителите в помощните звена и канцелариите на районните, окръжните, военните и апелативните съдилища, обнародвана в ДВ 30 (31 март 1995), последно изменена и допълнена в ДВ 73 (19 август 2003) (наричана по-долу „Наредба № 28 на МП“), гласи, че съдебните дела, с изключение на фирмените, „се дават за справки само на страните и на техните представители“, чл. 33, ал. 1. В съответствие с тази разпоредба съдилищата предоставят достъп на адвокати по дела, единствено при представяне на пълномощно, надлежно подписано от страна по делото. Макар в повечето случаи подобно ограничение да е приемливо, е възможно същото да попречи на адвокат да провери дадено дело преди да вземе решение дали да поеме определен случай или (в отсъствието на по-рано възникнала потребност) да прегледа документи от значение по друго производство или по сделка. Посоченото ограничение продължава да съществува дори след постановяване на решение по делото и изчерпване на средствата за обжалване. Независимо от противоречието между посочената наредба и Закона за адвокатурата, ВАС трайно потвърждава нейните разпоредби в интерес на личния живот на страните, вж. Решения на ВАС № 1128 (22 февруари 2001) и 5445 (3 юни 2003) (След приключване на събеседванията по ИРАП МП издаде нов Правилник за съдебната администрация в районните, окръжните, военните и апелативните съдилища, обнародван в ДВ 95 (26 октомври 2004), който влиза в сила на 26 ноември 2004 и отменя Наредба № 28 на МП. Новият правилник все още ограничава гарантирания достъп до „страните и техните представители“, включително адвокати и повереници (чл. 60), като по този начин продължава мълчаливо да провежда изискването за представяне на пълномощно. Чл. 60 по-нататък разрешава на трети страни да получат достъп, но първо трябва да подадат писмена молба до съда и да докажат наличието на законен интерес, което прави невъзможен прегледа на документи от адвокати в условията на поверителност).

Вероятно най-неприятните ограничения на достъпа до документи са от практическо естество и касаят условията и управлението на материалната база в съдилищата и/или подбора и обучението на съдебни служители. Макар между различните съдилища и градове да съществуват различия, на повечето места делата се съхраняват в малки помещения, които са претрупани и няма маси и столове, където да е възможно да се преглеждат и четат обемистите преписки. Често се налага адвокатите да стоят в претрупани деловодства, особено в районните съдилища и наказателните отделения, и да преглеждат дела. Някои съдебни деловодства са зле организирани, работното им време е кратко, а опашките от адвокати, които търсят документи, дълги. Ако деловодителят отсъства по някаква причина, обикновено никой не го замества, за да осигури достъп до документите. Някои деловодители изискват нотариално заверено пълномощно или лично явяване на страната преди да предоставят достъп на адвоката. Знае се, че някои дела „изчезват“ или се изпращат в прокуратурата за продължителни периоди. В един голям град деловодителят във фирмено отделение изисква два дни и писмено разрешение за преглед на фирмените дела. На друго място съдия-изпълнителят изисква адвокатите да се подпишат в регистър, за да прегледат документите. Някои съдебни служители са груби и не проявяват уважение към адвокатите, които искат достъп до дела или пък се отнасят с предпочитание към някои адвокати. Подобни затруднения могат да възникнат и в редица административни органи, където се пазят документи. Независимо от посочените бъдещи възражения практики, адвокатите рядко се оплакват на ръководителите и съдиите; цялостното отношение сред адвокатите изглежда е, че жалбата ще бъде непродуктивна и ще отнеме време, като единствено допълнително ще затрудни отношенията със съда или служителите на ведомството. Положителното обаче е, че съществува усещане за подобрене на условията в някои съдилища през последните месеци и години.

Преди приемането на Закона за адвокатурата през юни 2004 за адвокатите бе трудно да получат достъп до документи и информация, считани за поверителни от правителството. Необходимо бе специално разрешение, а процесът изискваше продължително разглеждане на молби, придружавани от множество приложения, разкриването на деликатна лична информация и типично изчакване в продължение на четири месеца, без яснота дали такова разрешение ще бъде осигурено. Законът за адвокатурата съдържа и разпоредба, която поставя адвокатите в идентично положение със съдиите и прокурорите в рамките на Закона за защита на класифицираната информация, обнародван в ДВ 45 (30 април 2002), последно изменен и допълнен в ДВ 89 (12 октомври 2004), като им осигурява бланкетен достъп до такава информация по водените от тях дела. Макар посоченото законово положение да е съвсем ново, за да се измери неговото въздействие на практика, се очаква адвокатите да могат да получават пълен достъп до съответната класифицирана информация по водените от тях дела без да е необходимо някакво проучване за надеждност преди това.

Фактор 6: Право на явяване по дела

На адвокатите, които имат право да се явяват пред съд или административни органи от името на свои клиенти, това право не се отказва и същите се третираат еднакво от тези органи.

Заключение	Съотношение: ПОЛОЖИТЕЛНО
На адвокатите е разрешено да се явяват в съда и ведомствата от името на своите клиенти и, макар да са налице опасения за пристрастност, когато другият участник в отношенията е държавата, към адвокатите в основни линии се проявява същото отношение, както към други адвокати и към прокурорите.	

Анализ/Правна уредба:

Законът за адвокатурата повелява, че упражняването на адвокатската професия включва и „представителство на доверителите и подзащитните и защита на правата и законните им интереси пред органите на съдебната власт, административните органи и служби, както и пред физически и юридически лица”, чл. 24, ал. 1, т. 3. По-нататък законът предвижда, че пред съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби в страната адвокатът е приравнен със съдията по отношение на дължимото му уважение и му се дължи съдействие като на съдия, чл. 29, ал. 1. Единствените ограничения относно правото на адвоката да се явява от името на клиенти касаят опита, изразен в години стаж. Адвокат със стаж до две години в адвокатурата се счита за „младши адвокат” и търпи известни ограничения при представяването на клиенти в окръжните и апелативни съдилища (вж. подробно изложение при Фактор 9), чл. 20, ал. 6. По сходен начин адвокат със стаж до пет години не може да се явява пред ВКС или ВАС, чл. 24, ал. 2.

Други закони, макар и не толкова обширно, също уреждат участието на адвоката, конкретно по наказателни и граждански дела. Например съгласно чл. 75, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс защитникът има следните права: „да се среща насаме с обвиняемия; да се запознава с делото и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да участва в наказателното производство; да прави искания, бележки и възражения и да обжалва актовете на съда и на органите на досъдебното производство, които накърняват правата и законните интереси на обвиняемия. Защитникът има право да присъства на всички действия по разследването, като неявяването му не възпрепятства тяхното извършване”. Освен това съгласно чл. 20, ал. 1,

б. „а” от Гражданския процесуален кодекс адвокатите са посочени сред лицата, които могат да са представители на страните по пълномощие, а в чл. 22 се изброяват правата, които те могат да упражняват по силата на пълномощието.

От символична гледна точка новият Закон за адвокатурата се стреми да изравни външния вид и авторитетното излъчване на адвокатите с тези на прокурорите и съдиите, като предвижда адвокатите да влизат в съдебно заседание облечени с тоги, чл. 40, ал. 7. Все още обаче в съдебните зали прокурорите са на по-голяма височина от адвокатите и по-близо до съда.

Адвокатите като цяло са на мнение, че имат пълно право да се явяват пред съдилищата и ведомствата и че получават еднакво отношение от тях. Това не означава непременно, че положението на техните клиенти се претегля и оценява справедливо и неутрално, особено когато от другата страна стои държавата. Някои адвокати са на мнение, че административното производство е проникнато от пристрастност в полза на държавата, особено в данъчната област, както и че тя се пренася понякога при съдебното обжалване на административни актове. В областта на наказателно-правната защита статистически данни от 2003 подсказват, че над 96% от наказателните дела завършват с осъдителна присъда, а не с оправдателна или прекратяване, вж. Национален статистически институт, България, Престъпления и осъдени лица, на адрес в интернет http://www.nsi.bg/SocialActivities_e/Crime_e.htm (10 юни 2004). Макар посоченият брой осъдителни присъди да се дължи на редица фактори, включително на справедливо и щателно досъдебно производство, той е достатъчно висок, за да предизвика въпроси във връзка с уклона в полза на обвинението у съдиите. Независимо от този повод за загриженост е ясно, че адвокатите по закон, а и на практика, имат пълно право да се явяват пред съдебни и административни органи от името на клиентите си и в основни линии към тях се проявява същото отношение, каквото и към останалите адвокати, и прокурорите.

II. Образование, обучение и достъп до професията

Фактор 7: Образователни изисквания

Адвокатите получават официално образование на университетско равнище от институции, които по закон имат право да присъждат дипломи за юридическо образование.

Заклучение	Съотношение: ПОЛОЖИТЕЛНО
<p>За да бъдат приети в адвокатурата, адвокатите трябва да имат диплом за завършено петгодишно юридическо образование, а налице са и официални изисквания за акредитацията на юридическите факултети по отношение на учебните програми и материалната база.</p>	

Анализ/Правна уредба:

Чл. 4, ал. 1, т. 1 от Закона за адвокатурата упоменава сред условията, на които трябва да отговарят лицата, за да станат адвокати, „да имат завършено висше юридическо образование”. Подобно изискване се въвежда за някои чуждестранни адвокати, които полагат приравнителен изпит по българско право, който ще им даде възможност да упражняват професията в България, чл. 18, ал. 1 (в сила от 1 януари 2007).

Системата на висшето образование в България се урежда по силата на Закона за висшето образование, обнародван в ДВ 112 (17 декември 1995), последно изменен и допълнен в ДВ 70 (10 август 2004) (наричан по-долу „Закон за висшето образование” или „ЗВО”). Законът предвижда, че управлението на висшето образование е отговорност на Народното събрание и Министерски съвет, като на МС изрично е поверено утвърждаването на държавни изисквания по специалностите от регулираните професии, чл. 9, ал. 3, т. 5. Акредитиращата организация е юридическо лице, наречено Национална агенция за оценяване и акредитация (наричана по-долу „НАОА”), което се ръководи от съвет, назначен от Съвета на ректорите, Министерството на образованието и науката (наричано по-долу „МОН”), Българската академия на науките и Националният център за аграрни науки, чл. 11 и 86. НАОА провежда два вида акредитация, едната е институционална, а другата – програмна (включително на юридическите факултети), като освен това има текущи задължения и за наблюдение, чл. 11 и 76. Нейните процедури се уреждат в Правилник за дейността на Националната агенция за оценяване и акредитация, обнародван в ДВ 52 (27 юни 2000).

Министерски съвет в издадената Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността "Право" и професионална квалификация "юрист", приета ДВ 75 (5 април 1996), последно изменена и допълнена в ДВ 117 (17 декември 2002) (наричана по-долу „Наредбата за юридическото образование”) установява минималните стандарти, които трябва да удовлетворяват юридическите факултети. Обучението трябва да е с продължителност поне 10 семестъра и минимум 3500 часа учебни часа, като включва 19 изрично посочени дисциплини, за които са въведени минимални хорариуми. Задължителните дисциплини, които съставляват малко над половината от минималния общ брой учебни часове, необходими за завършване на образованието, трябва да се преподават от професори или доценти. Лекциите трябва да съставляват поне половината хорариум. Другите дисциплини са изборителни и се осигуряват по избор на юридическия факултет (трябва да включват поне пет от изброените в Наредбата), а също и факултативни. След втори курс студентите провеждат учебна практика не по-малко от 14 дни годишно в органите на изпълнителната и съдебната власт по програма на висшите училища, съгласувана с министъра на правосъдието. След преминаване на учебните курсове студентът полага устен държавен изпит, а успешно издържалите го получават диплом с професионална квалификация „юрист” и образователно-квалификационна степен „магистър”. След това юристите преминават тримесечен практически стаж в съдебната власт и полагат друг устен изпит, който се провежда от МП съгласно чл. 163 от Закона за съдебната власт, обнародван в ДВ 59 (22 юли 1994), последно изменен и допълнен в ДВ 70 (10 август 2004) (наричан по-долу „Закон за съдебната власт” или „ЗСВ”) (Има и други условия, които желаещите да станат адвокати, трябва да удовлетворят преди приемането им в адвокатурата; вж. Закона за адвокатурата, чл. 4, ал. 1 и изложението във връзка с Фактор 10). Изпълнението на Наредбата се възлага едновременно на МОН и МП.

В България, където допреди петнадесет години имаше само един юридически факултет, в момента има 10, един от които е в технически университет. От тях седем са в държавни висши училища, а останалите три – в частни. Макар от буквалното приложение на настоящия стандарт факторът да е положителен, качеството на образованието, предлагано в юридическите факултети в страната, не се ползва с добро име (вж. Фактор 8).

Фактор 8: Подготовка за упражняване на адвокатската професия

Адвокатите притежават достатъчно познания, умения и са добре подготвени за упражняването на професията при завършване на висшето си образование.

Заключение

Съотношение: ОТРИЦАТЕЛНО

Предвид на неотдавнашното масово увеличение в броя на юридическите факултети и продължаващите слабости в изграждането на практически умения току-що завършилите адвокати обикновено нямат необходимите познания, умения и подготовка самостоятелно да упражняват професията.

Анализ/Правна уредба:

Предпоставките за завършване на висше юридическо образование в България се определят в Закона за висшето образование и Наредбата за юридическото образование (вж. Фактор 7). Общото впечатление, дори сред някои преподаватели в юридически факултети е, че подобно образование е недостатъчно да подготви юриста да упражнява адвокатска професия.

Основното обяснение на съществуващия проблем е десетократното увеличение в броя на юридическите факултети през последните петнадесет години, което доведе до някои предсказуеми последствия:

- Предвид значителното нарастване на броя вакантни места за преподаватели, техният талант загуби ясните си очертания. Във връзка с това, изискването по чл. 26, ал. 1 от Закона за висшето образование факултетите да имат поне 40 преподаватели на трудов договор, а хабилитираните лица да преподават не по-малко от 70% от лекционните курсове, доведе до явлението „пътуващи професори”, т.е. хабилитирани лица, които имат договори с два или три юридически факултета. Както можеше да се очаква, пътуващите професори често не са в университета и не могат да отделят индивидуално внимание и да насочват студентите.
- Настъпи подобно размиване и в качеството на приеманите студенти, тъй като в момента кандидатстват и по-слабо квалифицирани или мотивирани млади хора, които се стремят към професията. Чл. 4 от Наредбата за юридическото образование предвижда, че студентите се приемат в юридическите факултети въз основа на конкурсни изпити по история на България и български език и литература, но всеки факултет организира и провежда свои изпити и определя свои стандарти за прием.
- Упражняването на правомощията на НАОА във връзка с оценяването, акредитацията и наблюдението крие повече предизвикателства предвид на завишените й отговорности, които влияят отрицателно върху качествения контрол на правното образование.
- Броят на студентите по право, които преминават задължителни стажове по време и след завършване на образованието си, от няколко стотин стана няколко хиляди в течение на последните години, което затрудни организацията и ръководството им. Едновременно с това много по-сложно стана поемането на наскоро завършилите от адвокатурата и изграждането на неформални отношения на наставничество с по-опитни адвокати.

В това отношение доклад, подготвен неотдавна от Британския съвет по поръка на Световната банка, силно критикува правното образование в страната и отправя редица

препоръки за промяна, включително за намаляване броя на юридическите факултети, като бъдат закрити онези, в които няма достатъчно подготвени преподаватели или достатъчен брой студенти⁴.

Едно второ обяснение се крие в преимуществено теоретичното естество на правното образование в България и много други държави от континенталната традиция, където се обръща по-слабо внимание на изграждането на професионални умения и натрупването на практически познания. Това от дълго време е недостатък, който съществува независимо от проблема за множеството юридически факултети, макар същият проблем да е утежняващо обстоятелство. Всички необходими учебни дисциплини, упоменати в Наредбата за юридическото образование, чл. 7, са важни предмети, а нищо не се предвижда, което да насърчи факултетите да предложат изборителни или факултативни дисциплини по правно-изследователска работа или съставяне на правни документи, правна етика в реални ситуации от ежедневието, действия на адвоката в хода на процеса, управление на частната практика и други практически методи, които ще са полезни на младите адвокати, навлизащи в професията. Задължителните 14 дни учебна практика, които се провеждат всяка година след втори курс, чл. 10, потенциално могат да се използват за усвояването на полезни техники, но общото виждане е, че програмата е зле организирана и ръководена, поради което не е ефективна. Няколкото правни клиники, които дават възможност на студентите да усвоят умения за събеседване с клиенти и основни практики в съдебната зала, докато работят по действителни случаи в полза на клиенти в неравностойно положение, са създадени едва наскоро и то неравномерно, а също така изпитват затруднения да бъдат приети от преподавателите и адвокатурата. Проблемът се усложнява предвид на три-месечния стаж, необходим след завършване на обучението по право, чл. 13, ал. 3, тъй като същият представлява значително съкращение в сравнение с 12-месечния срок за обучение, който съществуваше през 2002. Устният изпит след стажа, провеждан от МП, се счита за прекалено лесен, като буквално всички успешно го полагат. Правните кантори установяват, че обикновено се налага да инвестират значително време и собствени ресурси, за да приведат практическите умения на новите адвокати в съответствие с приемливи стандарти.

Посочените наблюдения нямат за цел да критикуват младежите, завършващи юридическите факултети в днешно време, мнозина от които са интелигентни и мотивирани и ще бъдат особено ценни за професията. Новозавършилите притежават по-добри компютърни и езикови умения и обикновено по-добре познават приложимото материално право (особено в областта на търговското право и свързаните с него отрасли), отколкото по-опитни практикуващи техни колеги. Недостатъците в подготовката им не са тяхна отговорност, а отговорност на правителството, Народното събрание и юридическите факултети. При настоящите обстоятелства обаче е невъзможно да се каже, че завършилите право притежават достатъчно познания, умения и подготовка за упражняването на адвокатската професия, единствено по силата на това, че са завършили именно тази специалност.

Адвокатурата като организация не вижда своята роля за подобряване на правното образование в прилагането на преки мерки, като например участие в акредитацията на юридическите факултети или принос към учебните програми или методите на преподаване. Това е разбираемо, тъй като приложимото законодателство възлага отговорността в тази област на други ведомства, а също така Законът за адвокатурата не включва подобно задължение в каталога на правата и задълженията на Висшия и местните Адвокатски съвети. Разпокъсаността на различните правни професии също е

⁴ Британски съвет, „Заклучителен доклад“ по проект „Подготовка на съдебната реформа, Безвъзмездни средства от Японския фонд за развитие на политиката и човешките ресурси за подготовка на втория заем за програмно приспособяване (20 май 2004) [British Council, “Final Report”, submitted under Project Title: Preparing for Judicial Reform, PHRD Grant for the Preparation of the Second Programmatic Adjustment Loan (May 20, 2004)]

пречка да се формулира твърдението, че правното образование е или пък трябва да бъде отговорност на адвокатските, за разлика от други организации, обединяващи правните професии. ВАДС и Адвокатските съвети възприемат ролята си в границите до провеждането на адвокатски изпит, който да отсее най-зле подготвените извън професията и косвено да повлияе бъдещата насоченост и качеството на правното образование. Независимо от това ВАДС би могъл да помисли дали той, може би заедно с други правни сдружения и организации, би могъл да стане конструктивна сила за подобряване практическата подготовка на студентите по право. Сред възможните инициативи са застъпничество за използването на по-интерактивни методи на обучение, лобиране за учебни дисциплини с практическа насоченост, каквито бяха упоменати по-горе, включване представител на адвокатурата в НАОА за целите на оценяването и акредитацията на юридическите факултети, насърчаването на по-задълбочен и редовен диалог между юридическите факултети и упражняващите професията адвокати, както и финансирането или координирането на стажове и неформални срещи между студенти по право и адвокати.

Фактор 9: Приеман процес

Достъпът до адвокатската професия се основава на успешното полагане на справедлив, строг и прозрачен изпит след преминаването на стаж, провеждан с ръководител.

Заклучение	Съотношение: ОТРИЦАТЕЛНО
<p>Новият Закон за адвокатурата предвижда адвокатски изпит, а в момента се полагат усилия за своевременното организиране на такъв. Съществуващите методи за проверка на знанията не отговарят на стандартите за справедливост, строгост и прозрачност и не се провежда стаж с ръководител, който да подготвя кандидатите за адвокатската професия.</p>	

Анализ/Правна уредба:

В момента единствените изпити, които трябва да бъдат положени, за да придобие кандидатът статут на адвокат, са държавните устни изпити за присъждане на диплома по право (които полагат всички бъдещи юристи) и устният изпит, провеждан от МП, който се оценява с „издържал“ или не, след приключване на тримесечния стаж, който юристите преминават в съдебната власт след края на обучението си (и който полагат всички, които в бъдеще ще упражняват някоя правна професия), вж. Наредбата за юридическото образование, чл. 11 и 13, ал. 3. Никой от тези изпити не може да се счита за строг, тъй като устната проверка на знанията изисква контакт между оценителя и студента и създава възможности за корупция в процеса на оценяване (Трябва обаче да се отбележи, че няма данни за случаи на корупция или несправедливо оценяване на различните студенти). Някои Адвокатски съвети по своя инициатива въвеждат устни изпити за кандидатите да упражняват професията, но тяхното провеждане и съдържание варира в различните Адвокатски съвети и като цяло се считат за изключително лесни за полагане.

В опит да се преодолее посочената празнота и да се даде възможност на адвокатурата да подсили компетентността на своите членове чл. 4, ал. 1, т. 4 от Закона за адвокатурата въведе като условие за достъп до професията изискването юристите да полагат нов вид приеман изпит. Въпреки това съгласно чл. 6, ал. 3 се допускат изключения за кандидати с образователна и научна степен "доктор по право", както и за лицата, които имат юридически стаж над 5 години. Изпитът се провежда два пъти годишно с оценка „издържал“ или „не издържал“, в съответствие с процедурите, въведени по силата на наредба на ВАДС, и се състои от устна и писмена част, чл. 8.

ВАдС предприе спешни действия за разработването на този изпит и към момента на посещението по ИРАП бяха назначени членовете на комисията, натоварена с провеждането му. На заседанието си от 29 октомври 2004 ВАдС трябваше да разгледа проекто-наредба по този въпрос, която да уреди анонимна система за оценяване на писмения изпит. Председателят на ВАдС настоява адвокатският изпит да е прозрачен, недискриминационен и строг, но и да не бъде средство за ограничаване броя на адвокатите. Макар по всичко да личи, че ВАдС в лицето на настоящото ръководство ще разработи адвокатски изпит, който да отговаря на критериите по ИРАП, а първият изпит да е насрочен за декември 2004, факт е, че към момента на посещението в рамките на ИРАП такъв изпит все още не съществува и настоящият Фактор трябва да бъде оценен в съответствие с това положение⁵.

Единствено тримесечният стаж в съдебната власт съгласно чл. 13, ал. 3 от Наредбата за юридическото образование след успешното завършване на правното образование далечно напомня в България за провеждането на стаж с ръководител. Той няма за цел конкретно да изпълнява функциите на стаж за упражняването на адвокатска професия, а броят на завършилите право, които препълват посочените кратки програми, в най-добрия случай правят ръководството на техните програми хаотично.

Чл. 4, ал. 1, т. 3 от Закона за адвокатурата изисква кандидатът за членство в адвокатурата „да има най-малко две години юридически стаж“ и въвежда института на „младши адвокат“ за лицата, чийто стаж е по-малко от две години, чл. 4, ал. 2 и чл. 20. Младшият адвокат притежава повечето права и задължения на редовен адвокат, включително правото да представлява клиенти в районен съд и, при въззивно производство по същото дело, в окръжен съд. В останалите случаи младши адвокатът трябва да се явява заедно с редовен адвокат по дела пред окръжния съд и няма право да се явява в апелативни съдилища или (както и останалите адвокати с по-малко от пет години стаж) пред ВКС и ВАС. Няма разпоредба за ръководство или оценяване на неговата работа и след изтичането на двегодишния срок младши адвокатът автоматично придобива статут на адвокат, освен ако е налице пречка във връзка с трудови правоотношения или от друго естество, поради която той не удовлетворява изискванията. Този режим не би могъл да е в съответствие с описанието на стаж, провеждан с ръководител.

Фактор 10: Лицензиращ орган

Приемът в адвокатската професия се ръководи от безпристрастен орган, а решението подлежи на проверка от независим и безпристрастен съдебен орган.

Заклучение	Съотношение: ПОЛОЖИТЕЛНО
Адвокатският съвет на съответната адвокатска колегия безпристрастно ръководи процеса на прием, а неговите решения подлежат на обжалване най-напред пред ВАдС, а впоследствие и пред ВКС.	

Анализ/Правна уредба:

Единственият начин, по който желаещите могат да станат адвокати, се урежда в чл. 4, ал. 1, т. 1 – 5 от Закона за адвокатурата, съгласно който „Всеки дееспособен български гражданин може да стане адвокат, ако отговаря на следните условия:

⁵ На 4 декември 2004 и 18 декември 2004 ВАдС проведе писмената и устната част на първия адвокатски изпит по силата на новия Закон за адвокатурата.

1. да има завършено висше юридическо образование;
2. да има придобита юридическа правоспособност;
3. да има най-малко две години юридически стаж;
4. да е положил предвидения в този закон изпит, освен в случаите на чл. 6, ал. 3;
5. да притежава необходимите нравствени и професионални качества за упражняване на адвокатската професия.

Лицето, което отговаря на посочените условия, може да поиска да бъде вписано в адвокатската колегия, като подаде молба до Адвокатския съвет и приложи съответните документи, чл. 6, ал. 1. Няма изискване кандидатурата да се подкрепя от някой от членовете на адвокатската колегия. В едномесечен срок Адвокатският съвет преглежда документите и потвърждава, ако условията са удовлетворени, след което издава мотивирано писмено решение по молбата, чл. 6, ал. 2. След това Адвокатският съвет трябва да уведоми кандидата и местния Контролен съвет, като решението може да обжалва всеки от тях пред ВАДС в 14-дневен срок от съобщаването му, чл. 7, ал.1 и 2. ВАДС в едномесечен срок разглежда жалбата, след което неговото решение подлежи на обжалване пред ВКС, чл. 7, ал. 4 и 5.

Органът, взел първоначалното решение за приемане, Адвокатският съвет, се състои от пет до единадесет (в зависимост от броя на членовете в адвокатската колегия) основни членове, които в общия случай трябва да са адвокати с над десет години юридически стаж, чл. 86, т. 1 – 4. Както и самата професия като цяло, Адвокатският съвет е независим по отношение на изпълнителната власт. Критериите за прием са ясни и обективни, с изключение на предложението относно „необходимите нравствени и професионални качества” по чл. 4, ал. 1, т. 5. Възможно е тази разпоредба да се използва като основание за несправедлив отказ да бъдат приети определени кандидати или за ограничаване броя на членуващите в адвокатската колегия, но Адвокатският съвет би трябвало да изложи писмени мотиви и всеки неоправдан отказ се предполага, че ще бъде отменен при обжалване. Събеседванията в рамките на ИРАП не установиха примери или твърдения за неоснователен отказ на това или някое друго основание. Разбира се възможно е критерият да оказва предупредително въздействие върху лица със съмнителна репутация, като преди всичко ги възпира да кандидатстват.

Както бе отбелязано, решението на Адвокатския съвет може най-напред да се обжалва в рамките на професионалната организация пред независимия ВАДС, а след това и пред ВКС, което осигурява и съдебен контрол.

Налице са всички данни, че процесът на прием се прилага по справедлив начин и функционира добре. Единствените негативни коментари, отправени по време на събеседванията, касаят размера на еднократните встъпителни вноски в адвокатурата, които се дължат на местния Адвокатски съвет и ВАДС, както и относно впечатлението, че до известна степен е по-трудно приемането в софийската адвокатска колегия отколкото другаде. Никой от посочените проблеми обаче не изглежда да оправдава присъждането на по-ниска от положителна оценка.

Фактор 11: Недискриминационен прием

Приемът в адвокатската професия не се ограничава на основание раса, пол, сексуална ориентация, цвят на кожата, религия, политическа или етническа принадлежност, убеждения, обществено положение, народност, имуществено състояние, произход или физически недостатъци.

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО
Нито едно от посочените в този фактор основания не е причина за отказ на прием поради дискриминация, въпреки че високия размер на встъпителните вноски в някои адвокатски колегии биха могли да се окажат пречка за не така състоятелните кандидати.	

Анализ/Правна уредба:

Член 6 от Конституцията предвижда следното:

„(1) Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права.

- (2) Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние”.

Преди година Народното събрание прие Закон за защита срещу дискриминацията, обнародван в ДВ бр. 86 от 30 септември 2003 г., посл. изм. и доп. в ДВ бр. 70 от 10 август 2004 г. (наричан по-нататък „Закон срещу дискриминацията”). Законът забранява дискриминацията, основана на гражданство, увреждане, възраст или сексуална ориентация, в допълнение към критериите по чл. 6, ал. 2 от Конституцията. Въпреки това обаче гражданството е сред основанията, въз основа на които се допуска дискриминация, когато това е предвидено със закон.

В Закона за адвокатурата няма разпоредба, която да разрешава дискриминация във връзка с решенията за прием на каквото и да е било основание, освен гражданство, чл. 4, ал. 1, нравствени и професионални качества, чл. 4, ал. 1, т. 5, осъждането за определени престъпления, чл. 5, ал. 1, т. 2, душевна болест, която представлява трайна пречка за упражняване на адвокатската професия, чл. 5, ал. 2, някои търговски или заемани по силата на трудов договор длъжности, чл. 5, ал. 2, т. 4 или постоянното/временното отстраняване от някои други правни професии, пак там. Никое от тези основания на позволено различно третиране не попада в критериите по фактор 11. Дори когато става въпрос за чуждестранни граждани, чл. 10 до 19 съдържат разпоредби, които, влизайки в сила на 1 януари 2007 г., ще дадат възможност те да упражняват адвокатска професия или пък при определени обстоятелства да изпълняват някои адвокатски правомощия.

Етническият произход не е основание за дискриминация доколкото лицето е български гражданин. Възможно е определени етнически групи да срещат затруднения при придобиването на правото да упражняват адвокатска професия, доколкото съдопроизводствените действия се провеждат на български език. Например съгласно чл. 11, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс „наказателното производство се води на български език”. В допълнение чл. 5 от Гражданския процесуален кодекс предвижда, че в съдилищата се използва български език, но изисква назначаването на преводач, когато лицето не владее български. Дали разпоредбата касае единствено страните или и

адвоката не става ясно. Точната формулировка на чл. 5 гласи следното „съдебният език е българският. Когато в делото участвуват лица, които не знаят български, съдът назначава преводач, с помощта на когото тези лица извършват съдопроизводствените действия и им се обясняват действията на съда”. На практика обаче представителите на етническите малцинства в България като цяло говорят националния език, а също и е необходимо да го правят, за да могат да получат диплома по право и да положат адвокатски изпит.

Съгласно упоменатото във връзка с Фактор 10 са установени значителни по размер еднократни встъпителни вноски, които се заплащат изцяло от кандидатите за вписване в адвокатурата, като в различните Адвокатски колегии те варират според стажа. Ако се използва доларовата равностойност към момента на посещението по ИРАП, вноските, които се дължат на ВАДС, са 200 лева (прибл. USD 127) (при по-малко от три години стаж) или 500 лева (прибл. USD 319) (над три години)⁶. Местните адвокатски съвети обикновено определят вноските между 50 лева (прибл. USD 32) и 800 лева (прибл. USD 510), макар да се твърди, че в един от Адвокатските съвети вноската е 4000 лева (прибл. USD 2 550). Посочените еднократни вноски са в допълнение на месечните вноски на членовете, предвидени съгласно чл. 49, 89, т. 17 и 122, т. 2 от Закона за адвокатурата. Еднократната вноска към ВАДС се предвижда съгласно чл. 122, т. 2 от Закона за адвокатурата като „встъпителна”. Не се открива законово основание за заплащането на встъпителните вноски, събирани от Адвокатските съвети, но очевидно тяхното въвеждане се обяснява със самоуправляващия се характер на адвокатурата. Във всеки случай значителният размер на посочените такси може да възпре не така състоятелните лица, завършили право да кандидатстват за прием в адвокатурата, което може да има за резултат, ако не за цел дискриминиране на кандидатите по имуществен признак или имотно състояние. Макар че няма данни на някого да е отказан достъп въз основа на притежаваното от него имущество или липсата на такова, местните встъпителни вноски в адвокатурата могат да имат като непряка последица ограничаване на приема до онези, които притежават или имат достъп до определени минимални финансови средства. ВАДС би могъл да обсъди различните встъпителни вноски в Адвокатските съвети, за да подsigури, че същите не са непосилно високи за значителна част от населението и че са разумно обвързани с разходите по процеса на прием, както и да обмисли въвеждането на мерки за контрол или стандарти във връзка с тези вноски. Посоченият повод за загриженост буди достатъчно опасения, което води до понижаване на инак положителното съотношение, във връзка с отсъствието на дискриминация, до неутрална.

III. Условиата и стандарти за упражняване на професията

Фактор 12: Изграждане на независима юридическа практика

Адвокатите имат възможност да упражняват професията си самостоятелно или в съдружие с други адвокати.

Заклучение	Съотношение: ПОЛОЖИТЕЛНО
<p>Законът за адвокатурата позволява на адвокатите да упражняват професията самостоятелно или въз основа на споразумение за съвместно използване на обща кантора; в рамките на договор за съдружие или в особени адвокатски дружества, въз основа на договори за сътрудничество с други адвокати или адвокатски сдружения.</p>	

⁶ Обменният курс, използван в рамките на настоящия ИРАП, е 1,57 лв. за един щатски долар, което е преобладаващият курс към момента на провеждане на събеседванията в рамките на ИРАП.

Анализ/Правна уредба:

Адвокатите в България могат да упражняват професията самостоятелно или съвместно с други адвокати в рамките на различни видове договорености, от такива за съвместно използване на обща кантора до професионални дружества. Въпреки, че предходният закон за адвокатурата предвиждаше упражняването на професията самостоятелно или в съдружие, той не съдържаше подробности или насоки относно организацията, собствеността или дейността на тези организации, нито пък относно взаимоотношенията и отговорностите на техните членове. Тази празнота бе попълнена от новия Закон за адвокатурата.

Чл. 3, ал. 1 от Закона за адвокатурата предвижда, че адвокатската професия „може да упражнява само адвокат, практикуващ самостоятелно или в сдружение по този закон”. Чл. 52, ал. 1 дава възможност адвокатите да упражняват професията в съдружие, уредено съгласно Закона за задълженията и договорите, обнародван в ДВ бр. 275 от 22 ноември 1950 г., посл. изм. и доп. в ДВ бр. 19 от 28 февруари 2003) (наричан по-нататък „33Д”). Макар да се описват като съдружия, подобни обединения по-скоро наподобяват съвместни предприятия или сдружения; в рамките на ИРАП същите ще бъдат наричани „съдружия по гражданското право” („граждански дружества”). Договорът трябва да бъде в писмена форма и се регистрира в Адвокатския съвет, Закон за адвокатурата, чл. 52, ал. 3. Адвокатите от различни адвокатски колегии могат да обединят силите си в рамките на съдружия по гражданското право и в такъв случай регистрацията се прави в Адвокатския съвет, посочен в договора, чл. 52, ал. 2. Членовете на съдружие по гражданското право обаче нямат право да представляват клиенти, интересите на които се намират в противоречие, чл. 55.

Чл. 57–75 от Закона за адвокатурата предвиждат нов вид юридическо лице, наречено „адвокатско дружество” и уреждат неговия статут. Например съгласно чл. 57, ал. 2 в адвокатското дружество не могат да членуват лица, които не са адвокати. Освен това съгласно чл. 57, ал. 3 адвокат може да членува само в едно такова дружество. Адвокатското дружество и неговите членове не могат да представляват клиенти с противоречиви интереси, чл. 57, ал. 4. Подробно се уреждат учредителният договор на дружеството, разрешените наименования на организацията (могат да бъдат използвани единствено имената на партньорите), регистрацията, седалището, управлението, встъпителните вноски и предоставянето на правни услуги, чл. 58 – 70. Клиентът упълномощава дружеството, но може да посочи адвоката, който да поеме работата, чл. 71. Всеки от съдружниците отговаря лично за вредите, причинени на клиента в резултат от своята небрежност. Дружеството отговаря солидарно със съдружника до размера на направените вноски чл. 72.. И накрая, чл. 73 и 75 уреждат прекратяването и ликвидацията на адвокатското дружество.

Адвокатските сдружения, както и адвокатите, могат да се обединяват с отделни адвокати или други адвокатски сдружения в рамките на съдружия по гражданското право, чл. 52, ал. 1 и 2. Адвокатските дружества и отделни адвокати също могат да сключват договори с други адвокати и адвокатски дружества, които всъщност са съвместни предприятия „за извършването на определена правна работа или [с които] се поема съвместно работа по определени дела”, чл. 76.

Адвокатите и адвокатските сдружения могат да бъдат страни и по договор за адвокатска услуга или за „поръчка” с отделен адвокат, като го ангажират за определен или неопределен срок за предоставянето на правни услуги срещу определено възнаграждение, чл. 77. Основните елементи на правоотношението се уреждат от разпоредбите относно договора за поръчка съгласно 33Д, чл. 280 – 292. Макар този вид договореност да се доближава по същество до трудовия договор, на работещите по трудово правоотношение

се забранява да бъдат адвокати, освен ако са преподаватели по правни науки или научни сътрудници по право, Закон за адвокатурата, чл. 5, ал. 2, т. 3. При тези условия договорът за поръчка позволява на адвокатите и адвокатските сдружения, за разлика от търговските предприятия и повечето други физически и юридически лица, да наемат адвокати, които да представляват мнозина клиенти, като им осигуряват пълен набор правни услуги.

Макар Законът за адвокатурата да не съдържа подробна уредба или ограничения относно договореностите за съвместно използване на обща кантора, той изрично ги предвижда в параграф 1, т. 4 от допълнителните разпоредби: „Няколко адвокати могат да имат обща кантора и без да са съдружници”.

Авторите на Закона за адвокатурата съзнателно са взели решение да бъде създадена нова категория професионално сдружение на адвокатите и да се въведе забрана да се сдружават в рамките на обичайните персонални търговски дружества, акционерни дружества или други дружества. ВАДС желае да утвърди статута и общественото възприемане за адвокатите като професионалисти с определени познания, а не търговски предприемачи, които работят за печалба. Чл. 5, ал. 2, т. 1 изрично предвижда, в допълнение на забраната за лицата, работещи по трудово правоотношение, че „търговците, управителите в търговско дружество и изпълнителните директори на акционерно дружество” не могат да бъдат адвокати. Една от последиците на това законодателно решение е, че адвокатите, които упражняват професията в подобни стопански организации, трябва да се преобразуват в адвокатски дружества или да установят друг вид приемливи договорни отношения, като премахнат корпоративното или друго търговско наименование, което по-рано са използвали. Друга последица е, че правилата за данъчно облагане на физическите лица, а не на юридическите, с общо приспадане на разходите в твърд размер на 35%, без обезценяване на активите, използвани в практиката, ще намерят приложение, Закон за облагане доходите на физическите лица, обнародван в ДВ бр. 118 от 10 декември 1997 г., посл. изм. и доп. с ДВ бр. 108 от 10 декември 2004 г., чл. 22, ал. 1, т. 1, б. „г”; Закон за корпоративното подоходно облагане, обнародван в ДВ бр. 115 от 5 декември 1997, посл. изм. и доп. с ДВ бр. 107 от 7 декември 2004 г., чл. 21 и 22, ал. 1.

В момента няма действаща разпоредба, която да дава възможност на чуждестранни адвокати или правни кантори да упражняват професията в България. Въпреки че Законът за адвокатурата предвижда редица възможности за чуждестранните адвокати, съответните разпоредби (чл. 10 – 19) ще влязат в сила едва на 1 януари 2007 г., когато се очаква да настъпи присъединяването към Европейския съюз.

Съдружията по гражданското право, адвокатските сдружения и договорите за поръчка са нови и редица от тях все още предстои да бъдат регистрирани в Адвокатските съвети, а има вероятност и адвокатите все още да не са оценили напълно предимствата и ползите от различните форми на упражняване на професията. Индивидуалната практика по традиция е изборът на повечето български адвокати, като понякога се осъществява съвместно представителство по деликатни случаи и се установяват гъвкави договорености за ползване на общи кантори. Изглежда широко се приема, че увеличаващата се глобализация и правна сложност водят със себе си необходимостта от по-тясна специализация и едновременно по-задълбочени и обширни познания, за оказването на по-съобразени с потребностите, по-компетентни и ефективни услуги, особено на чуждестранните клиенти. Редица адвокати обаче не са склонни да се простят със своята независимост, с която се ползват в момента като самостоятелно упражняващи професията. За онези, които по-рано са обединявали практиката си с други колеги, както и за онези, които ще направят това в бъдеще, са налице достатъчно възможности за избор на формата, с различна степен на участие, официализиране, поделени отговорности и сложност, които да отговорят на опасенията и потребностите на участващите в тях адвокати.

Фактор 13: Ресурси и възнаграждение

Адвокатите имат достъп до правна информация и други ресурси, необходими за предоставянето на компетентни правни услуги, за които получават адекватно възнаграждение.

Заклучение

Съотношение: ОТРИЦАТЕЛНО

Макар правната информация, освен непубликуваните решения на съдилищата, да е общо взето достъпна, адвокатите не разполагат с останалите ресурси, необходими за упражняването от тях професия и, с малко изключения, получават ниско възнаграждение за своите услуги.

Анализ/Правна уредба:

Съчетанието между скорошното драматично увеличение в броя на адвокатите и лошото икономическо състояние на страната оказват сериозно въздействие върху възнаграждението на адвокатите в България. Макар да няма статистически данни относно възнаграждението на адвокатите, общото мнение е, че повечето адвокати в страната изпитват финансови затруднения. За неколцина от тях, както и за правните фирми, особено онези, които имат големи чуждестранни клиенти, се счита, че се справят много добре, но те определено са съвсем малко на брой.

Член 36 от Закона за адвокатурата предвижда, че размерът на адвокатското възнаграждение трябва да е „справедлив и обоснован”, в размер договорен с клиента, но не по-нисък от предвидения в наредба на Висшия адвокатски съвет за съответния вид работа. Посочените минимални възнаграждения са много ниски в светлината на международните стандарти, макар някои адвокати в по-малките градове да ги намират за приемливи и дори високи. Възможно е да се посочат следните примери: 100 лева (прибл. USD 64) за прекратяване на брак, между 100 и 1200 лева (прибл. USD 64 и 764) (в зависимост от възможната присъда за престъплението) за представителство на лица по наказателни дела, 20 лева (прибл. USD 13) за писмена консултация, 50 лева (прибл. USD 28) за изготвяне на завещание и между 15 и 418 лева (прибл. USD 10 и 266) (в зависимост от цената на договора) за съставянето на договор с цена до 100 000 лева (прибл. USD 64 000) плюс 0,1% за горницата съгласно цената на договора. Наредба № 1 от 9 юли 2004 относно минималните размери на адвокатските възнаграждения, обнародвана в ДВ бр. 64 от 23 юли 2004 г. (наричана по-долу „Тарифа за минималните възнаграждения”). Макар адвокатите да имат право да договарят по-високо възнаграждение, разбира се, посочените минимални размери често се разглеждат като стандартни, като по отношение на тях у клиентите е налице презумпция за справедливост.

Размерите, определени от Тарифата за минималните възнаграждения се използват и често се прилагат, когато е необходимо плащането на адвокатски възнаграждения от осъдената страна, в размер, определен от съд или ведомство. Вж. напр. Наказателно-процесуален кодекс, чл. 169; Граждански процесуален кодекс, чл. 64; Данъчен процесуален кодекс, обнародван в ДВ бр. 103 от 30 ноември 1999 г., посл. изм. с ДВ бр. 89 от 12 октомври 2004 г., чл. 130, ал. 4, Закона за адвокатурата, чл. 38, ал. 2.

Българското законодателство предвижда служебни защитници да се назначават по наказателни дела от следователя или съда, в зависимост от фазата на производството, в конкретно определени случаи. Наказателно-процесуален кодекс, чл. 70. Служебни защитници се назначават и на страни по граждански дела, които не могат да бъдат открити на последния известен адрес. Граждански процесуален кодекс, чл. 16, ал. 5. Съгласно чл. 44 от Закона за адвокатурата съдът е длъжен да заплати на служебния защитник за сметка

на своя бюджет съответната сума, определена съгласно Тарифата за минималните възнаграждения. Мнозина адвокати се оплакват, че на практика писмото от съда до Адвокатския съвет, с което се иска назначаването на служебен защитник, упоменава възнаграждение, по-ниско от допустимия минимум. Освен икономическата тежест на подобна съдебна практика, адвокатът се поставя и в твърде неизгодно положение. Той трябва да поеме защитата или да наруши чл. 44 от Закона за адвокатурата, когато обвиняемият/подсъдимият не отговаря на определени стандарти за бедност, а като получава възнаграждение под определения минимум се излага на опасност от дисциплинарно производство съгласно чл. 132, т. 5. Още по-лошото е, както някои адвокати съобщават, че платеното накрая възнаграждение е често по-ниско отколкото първоначално посоченото от съда, а самото плащане се отлага до края на финансовата година.

Икономически затрудненото положение на адвокатите се усложнява и поради факта, че офисните помещения са твърде скъпи, не само в София, но и в цялата страната.

Индикатор за финансовите трудности на адвокатите е фактът, че мнозина от тях извършват нарушение като не плащат месечните вноски в съответните Адвокатски съвети, за което биват санкционирани с дисциплинарни наказания, включително временно лишаване от право да упражняват професията. Макар че понастоящем няма точни данни, се твърди, че около една трета от адвокатите във Варна и почти 10% от адвокатите в София са в това положение.

Що се отнася до останалите ресурси, адвокатите обикновено имат добър достъп до законодателството, съдебните решения и други източници, необходими в практиката, които са достъпни чрез различни източници. Онези от тях, които притежават или имат достъп до компютри, могат да се възползват от отличните правни бази данни, предлагани в България. ВАДС поддържа богата библиотека, а редица Адвокатски съвети разполагат със собствени библиотеки с различен обем и качество. ВАДС издава и месечно списание, в което се публикуват наскоро приети нормативни актове и съдебни решения. Един от недостатъците в тази област е, че много малък брой съдебни решения, дори измежду тези на ВАС и ВКС, се публикуват; това не само лишава адвокатите от важна информация за тяхната практика, но допринася и за непоследователната и непредсказуема съдебна практика и липсата на прозрачност в съдебната власт.

Фактор 14: Продължаващо правно обучение

Адвокатите имат достъп до продължаващо правно обучение, което им дава възможност да поддържат и усъвършенстват уменията и познанията, необходими за адвокатската професия.

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО
<p>Понастоящем някои дейности, попадащи в обхвата на продължаващото правно обучение (ППО), се осъществяват неравномерно и спорадично, макар че новата уредба на ППО, предвидена от Закона за адвокатурата, дава възможност за осигуряването на редовни, организирани и ефективни програми, както и за подобряване на професионалната квалификация на всички адвокати.</p>	

Анализ/Правна уредба:

Чл. 27 от Закона за адвокатурата въвежда задължение за адвокатите „да поддържат и повишават квалификацията си“. За целта чл. 28, ал. 1 и 2 изисква от ВАДС да „организира Център за обучение на адвокатите (наричан по-нататък „Център за обучение“), както и да

определи неговата „структура, организация, условията, програмите за обучение и финансиране с наредба“. Едно от правомощията на ВАДС съгласно чл. 122, т. 9 е да „организира център за обучение на адвокати и [да] определ[и] условията и програмите за обучение за повишаване на квалификацията им“. На адвокатски съвети също е поверено задължението да осъществяват „дейността за повишаване професионалната квалификация на адвокатите“, чл. 89, т. 11. Макар ППО да се формулира като задължение за адвокатите, по закон не е въведен минимален задължителен годишен хорариум.

Поради това, че Законът за адвокатурата е нов, както и поради големия брой неотложни задачи, които актът възлага, ВАДС все още не е изготвил наредбата за Центъра за обучение на адвокати, а също така не е изработил програма и график за ППО. Въпреки това ВАДС е предприел важни първоначални стъпки в тази насока и планира центърът да започне работа до края на 2005 г.

Дори при липсата на окончателна структура на Центъра за обучение и на наредба за дейността му, ВАДС и някои местни Адвокатски съвети осъществяват програми за ППО на адвокати. Що се отнася до планирането им те обикновено имат спорадичен характер, провеждат се в отговор на новоприети или изменени закони или други събития, като имат различно качество и ниво на подготовка. Някои от темите включват търговско право, законодателна уредба на имотния регистър и данъчно право, като видеозаписи от някои от обученията се изпращат на всички адвокатски съвети. Софийският адвокатски съвет редовно провежда лекции, попадащи в обхвата на ППО, като през деветте месеца преди посещението за изготвянето на ИРАП бяха проведени четири. За съжаление, поради липсата на място, на тези обучения могат да присъстват едва 60 или 70 души. Някои други Адвокатски съвети периодично осъществяват програми за ППО, но не с мащабите и честота на тези в София.

Финансирането е и ще продължи да бъде проблем за финансираните от адвокатурата семинари и конференции, тъй като се твърди, че бюджетът, е крайно недостатъчен, а общото икономическо положение затруднява пренасянето на разходите към участниците. Повечето занятия се финансират, като част от цената се заплаща от участниците (по 30 лв. или около USD 19), а остатъкът от ВАДС, с подкрепата на АВА/СЕЕЛІ, но дългосрочната устойчивост ще наложи участниците да поемат по-голям дял от разходите. Това от своя страна ще предизвика необходимостта от творчески поощрения за участие и по-нататъшно обсъждане на минимално необходимия хорариум за ППО.

Други организации, сред които и стопански, като например доставчиците на юридически софтуер, понякога също предлагат програми за ППО. Макар да се счита, че тези програми са сравнително скъпи, особено за младите адвокати и тези от по-малките градове, те предлагат възможност за съдружие или други форми на сътрудничество между адвокатурата и частните фирми, с цел разработване на устойчиви и полезни проекти в областта на ППО. СЮБ, в който могат да членуват представители на всички юридически професии, включително съдии и прокурори, също провежда семинари за своите членове, периодично, при наличие на нови положения в правото.

Фактор 15: Представителство по малцинства и пол

Етническите и религиозни малцинства, както и двата пола, са съответно представени в адвокатската професия.

Заключение

Съотношение: НЕУТРАЛНО

Представителите на двата пола и на малцинства, с изключение на Ромите, изглеждат съответно представени в професията, макар и да не заемат ръководни длъжности.

Анализ/Правна уредба:

Правото на да се упражнява в адвокатската професия е закрепено в Конституцията и други закони. Например, чл. 6, ал. 1 от Конституцията предвижда, че „всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права”. Освен това според чл. 6, ал. 2 „всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние”.

Законът срещу дискриминацията също въвежда забрана за дискриминация на основание гражданство, увреждане, възраст или сексуална ориентация, в допълнение към конституционния текст (вж. Фактор 11).

Чл. 4, ал. 1, т. 1 – 5 от Закона за адвокатурата също урежда правото и изискванията за вписване в адвокатска колегия (вж. Фактор 10). По-конкретно чл. 4, ал. 1, т. 1 – 5 упоменава, че „Всеки дееспособен български гражданин може да стане адвокат, ако отговаря на следните условия

1. да има завършено висше юридическо образование;
2. да има придобита юридическа правоспособност;
3. да има най-малко две години юридически стаж;
4. да е положил предвидения в този закон изпит, освен в случаите на чл. 6, ал. 3; (лица, придобили образователна и научна степен доктор по право и такива с повече от пет години юридически стаж).
5. да притежава необходимите нравствени и професионални качества за упражняване на адвокатската професия.

Предвид на гореизложената формулировка е ясно, че лицата, принадлежащи към етнически и религиозни малцинства, както и представителите на двата пола, имат поне формално равни възможности по закон да упражняват професията. Въпреки това, както се вижда по-долу, определени групи не са представени пропорционално на частта от населението, която представляват, макар че несъмнено това не важи за жените.

С цел да се обясни неравномерното представителство, ще бъде полезно да се разгледа по-подробно състава на населението. Според Държавния департамент на САЩ, „Данни за България” [Background Note: Bulgaria], на адрес в интернет www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3236.htm (октомври 2004), двете основни етнически малцинства в страната са турското (9,42%) и ромското (4,68%) по информация към март 2001 г. Основните религиозни малцинства са мюсюлмани (12,2%), католици (0,6%) и протестанти (0,5%). Няма статистически данни за представителството по етническите и религиозни

малцинства в адвокатурата и е трудно, дори невъзможно, да се определи етническата или религиозна принадлежност на лицата само по техните имена. През периода на комунистическо управление правителството изисква от турското малцинство да приеме български имена и, макар че тази политика в последствие е променена, много хора запазват приетите от тях имена. Външният вид понякога е индикатор за етническата група, към която се числи лицето, но смесените бракове и други фактори го правят ненадежден. Единственият начин да се провери етническата и особено религиозна принадлежност на лицето е то само да предостави информацията или пък по друг начин тя да проличи от някоя негова обществена проява, което не се случва често. По тази причина единствено откъслечни данни и предположения могат да послужат като основа за оценяване присъствието на малцинствата в професията.

Въпреки посочените ограничения общото мнение на интервюираните лица бе, че представителите на турското етническо малцинство са съответно представени в адвокатската професия, особено в определени части на страната, където е съсредоточено значително турско население. Общото мнение е, че макар процентът да не надвишава 9,42%, той е достатъчно близо до това ниво. Положението на Ромите обаче е съвсем различно. Разбирането на анкетираните е, че броят на ромските адвокати е незначителен, и със сигурност под 1% от адвокатите. Никой от анкетираните не можа дори приблизително да посочи какво е присъствието на религиозните малцинства, но се предполага наличието на известно припокриване между турското и мюсюлманското население.

Причините за слабото присъствие на Ромите в професията са неясни, макар понякога обвинения да се отправят към неотговарящите на изискванията квартални училища, в които се учат ромски деца, допринасящи за ниския успех на приемните изпити в юридическите факултети.

Жените, от друга страна, са добре представени в адвокатската професия. Над 50% от адвокатите са жени. Ако се обърне поглед към ръководните длъжности в адвокатурата на национално и местно равнище, жените съставляват 41% от членовете на всички съвети и дисциплинарни съдилища. Във Висшия адвокатски съвет има само две жени (14%), но пък жените съставляват две трети от състава на Висшия дисциплинарен съд, като неговия председател също е жена. Източник на адрес в интернет <http://vas.lex.bg/authorities.html>, последно посетен на 17 декември 2004.

Фактор 16: Професионална етика и поведение

Приети са и адвокатите спазват кодекси и стандарти за професионална етика и поведение.

Приети са кодекси и стандарти за професионална етика и поведение, които се съблюдават от адвокатите

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО
Макар че Законът за адвокатурата съдържа някои общи етични правила, а приемането на детайлен Етичен кодекс да се планира за 2005 г. , в момента съществуват съвсем малко на брой ясни и практически приложими стандарти, за поведението, като адвокатската етика се нуждае от подобряване.	

Анализ/Правна уредба:

Законът за адвокатурата съдържа някои етични стандарти за адвокатите, но те са прекалено общи и не дават конкретни насоки на представителите на професията. Например чл. 40, ал. 1 изисква от адвоката „да упражнява съвестно своята професия и чрез своето поведение при нейното упражняване и извън нея да бъде достоен за необходимите за професията доверие и уважение“. Съгласно чл. 40, ал. 2 „адвокатът се ръководи от върховенството на закона и е длъжен да защитава правата и законните интереси на клиента си по най-добрия начин“. Съгласно чл. 40, ал. 3 адвокатът „е длъжен точно да осведоми своя клиент за неговите права и задължения“. Той не може да протака работата си и да създава неоправдани пречки чл. 40, ал. 4, като е длъжен „да бъде безкористен и независим при изпълнение на професионалните си задължения“ и не може да се влияе от своите „лични интереси“. Чл. 41 регламентира, че адвокатът „не може да привлича клиенти чрез използването на посредници“, а чл. 42, че няма право да рекламира своята дейност и да използва средства за привличане на клиенти, несъвместими със закона (като уточнява някои от допустимите). Чл. 43, ал. 1 – 6 забранява на адвоката да поема работа, когато не притежава необходимите познания или подготовка, и въвежда някои основни правила, срещу конфликта на интереси като забранява едно лице да бъде адвокат по дело, по което е било съдия или прокурор; да представлява двете страни по едно и също дело, освен когато те нямат противоречиви интереси и изразят съгласие за подобно представителство; представлява свързани физически и юридически лица и пр. Чл. 45 задължава адвоката да пази в тайна информацията, получена от клиента, а чл. 47 повелява да пази съответните документи за определен период. Чл. 50 изисква (в сила от 1 януари 2005 г.) адвокатът да има застраховка срещу професионална отговорност. Чл. 51 въвежда отговорност на адвоката за причинените на клиента вреди, настъпили в резултат от виновно неизпълнение на законовите и етичните му задължения. Макар посочените разпоредби да въвеждат някои основни етични принципи и да осигуряват основание за търсене на дисциплинарна отговорност и/или гражданска отговорност в случай на явно нарушение, те не дават достатъчно указания за по-нюансирани ситуации, а също така и за отношения, чиято уредба най-често се съдържа в етичните кодекси.

По тази причина чл. 121 от Закона за адвокатурата изрично оправомощава и задължава ВАДС да приеме Етичен кодекс. Предвижда се също така, че нарушаването на Етичния кодекс е основание за реализиране на дисциплинарна отговорност по отношение на адвоката, чл. 132, и евентуално гражданска отговорност за причинените от него вреди на клиента чл. 51.

Макар да съществуват законовите предпоставки, необходими за приемането и прилагането на Етичен кодекс, ВАДС все още не е имал възможност да разгледа, състави и приеме тази толкова значима и важна наредба. ВАДС уточни, че в момента разглежда проект за етичен кодекс, предоставен от АВА/CEELI, заедно с Кодекса за поведение на СКПДЕО, като има намерение да подготви собствен проект, който да разпространи за обсъждане сред адвокатите в страната. След това през май 2005 г. ВАДС планира да проведе конференция с участието на ръководители от адвокатурата, отново с цел обсъждане на проекта и, възможно най-скоро след това, да приеме окончателният вариант на Етичния кодекс. Към момента на посещението за изготвяне на ИРАП, обаче нямаше приет Етичен кодекс.

Независимо от това в момента съществува широко разпространено мнение, че адвокатите в България не се придържат към високи етични стандарти, и че голяма част от тях участват в нерегламентирани дейности. Някои адвокати са на мнение, че неетичните прояви по-често се срещат в наказателната област, докато други (особено адвокатите по наказателни дела) са убедени, че истинският проблем е при практикуващите търговско право. Скорошният прилив на нови адвокати значително увеличи конкуренцията за клиенти, а за някои от тях възможностите на адвоката за оказване на влияние са от по-голямо значение

отколкото професионалните умения. Макар тези твърдения да не могат да бъдат подкрепени с документи, те подсказват необходимостта от задължителна учебна дисциплина по въпросите на етиката в юридическите факултети, както и от текущо обучение, което да залегне като част от програмата за ППО.

Фактор 17: Дисциплинарно производство и санкции

Адвокатите са субект на дисциплинарно производство и санкции за нарушаване на професионалните стандарти и правила.

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО
Дисциплинарното производство по Закона за адвокатурата е справедливо и приложимо, и повечето адвокати са доволни от начина, по който то се осъществява на практика. Въпреки това огромният брой случаи касае предимно неплащането на дължимите членски вноски, като остава неясно в каква степен си изпълняват останалите етични правила.	

Анализ/Правна уредба:

Чл. 131 от Закона за адвокатурата предвижда, че адвокатите и младшите адвокати „носят дисциплинарна отговорност” „за неизпълнение на задълженията си”. Видовете поведение, които съставляват дисциплинарни нарушения, от по-общи до по-конкретни, са посочени в чл. 132. Например съгласно чл. 132, ал. 1 „дисциплинарно нарушение е виновното неизпълнение на задълженията по този закон (Закона за адвокатурата) и Етичния кодекс на адвоката, на наредбите и решенията на Висшия адвокатски съвет и на решенията на адвокатските съвети и общите събрания”. Съгласно чл. 132, ал. 1, т. 1 – 10 дисциплинарни нарушения са:

- „1. нарушаване на адвокатската тайна;
2. пропуски, причинили накърняване на правата и законните интереси на клиента;
3. системна небрежност или очевидно невежество при изпълнение на професионалните задължения;
4. лично пряко рекламиране на професионалната си дейност, извършено в нарушение на този закон;
5. уговаряне на възнаграждение от клиенти, по-ниско от предвиденото в наредбата на Висшия адвокатски съвет за съответния вид работа освен в случаите, когато в този закон и в наредбата е предвидена такава възможност;
6. приемане и осъществяване на служебна защита или особено представителство не по установения от закона ред;
7. укриване на важни обстоятелства при приемането за адвокат;
8. системно неизпълнение на задълженията като член на управителен, контролен или дисциплинарен орган на адвокатурата;
9. нарушаване на професионалната етика, морала и колегиалността спрямо други адвокати или адвокатски сдружения;
10. уронване на престижа и достойнството на професията и нарушаване на професионалната етика и морала.”

Наказанията за дисциплинарни нарушения са гъвкави и разнообразни и се простират от личното предупреждение в маловажни случаи до порицание, глоба между една и осем минимални работни заплати (минималната месечна заплата през 2004 г. е 120 лева около USD 76), лишаване от право на избор в органите на адвокатурата за срок между една и три години, лишаване от право да се упражнява адвокатска професия за срок от 3 до 18 месеца и лишаване от право да се упражнява адвокатска професия за срок до 5 години при повторно нарушение, чл. 133. Докато предишният закон предвиждаше лишаване завинаги от правото да се упражнява адвокатска професия, то в сега действащия Закон за адвокатурата тази санкция не е предвидена. След изтърпяване на наказанието, и при условие, че е възстановил изцяло причинените от нарушението вреди и разноските по дисциплинарното производство, и че в срок от три години не е извършил друго нарушение и няма друго висящо дисциплинарно производство, то дисциплинарно наказаният адвокат може да поиска от ВДС да бъде реабилитиран. Реабилитацията заличава, всички последици от дисциплинарното наказание. чл. 135.

Дисциплинарното преследване се погасява с едногодишна давност, която започва да тече от момента на извършване на нарушението или при смърт на извършителя, като в рамките на посочения срок лицето трябва да бъде привлечено към дисциплинарна отговорност, чл. 134, ал. 1.

Дисциплинарното производство подробно се урежда в чл. 136 – 146 Закона за адвокатурата. Всяко физическо или юридическо лице, или държавен орган може да инициира производството, като уведоми съответния Адвокатски съвет или ВАДС, чл. 136, ал. 1. Адвокатският съвет или ВАДС следва да уведоми съответния адвокат и да му даде 7-дневен срок за представяне на обяснения, чл. 137, ал. 1. Ако Адвокатският съвет стигне до заключението, че може да се направи обосновано предположение за наличието на нарушение, той определя член от Адвокатския съвет, който да провери случая и да докладва на Адвокатския съвет, чл. 137, ал. 2. След това Адвокатският съвет взема решение дали да образува дисциплинарно производство, чл. 137, ал. 5. Ако бъде взето решение за образуване на дисциплинарно производство, Адвокатският съвет определя докладчика или друг член на съвета, който да изготви, внесе и поддържа дисциплинарното обвинение пред Дисциплинарния съд, чл. 137, ал. 7. Съгласно чл. 137, ал. 6 „Отказът за образуване на дисциплинарно производство може да се обжалва от заинтересуваното лице в 14-дневен срок”. След като въпросът бъде отнесен до Дисциплинарния съд, председателят определя състава, който ще гледа делото, насрочва заседание и уведомява адвоката за датата на заседанието, като му изпраща препис от дисциплинарното обвинение, чл. 138. В седем дневен срок от уведомлението адвокатът може да подаде възражение срещу обвинението и да представи доказателства в своя подкрепа, чл. 138, ал. 4. Адвокатът има право на адвокатска защита в рамките на производството, чл. 139, ал. 4. Дисциплинарният съд провежда заседание, постановява решение във връзка с вината и наказанието и подготвя мотиви. След това всяка от страните има право да обжалва решението пред Висшия дисциплинарен съд в рамките на сходна процедура, чл. 141, ал. 1. Ако окончателното решение е за налагане на дисциплинарно наказание, то се вписва в Единния регистър на адвокатите, чл. 144, ал. 1, а ако наказанието е временно лишаване от правото да се упражнява професията, то се обнародва в Държавен вестник, чл. 144, ал. 2. Поричанието и лишаването от право на избор в ръководните органи на адвокатурата не подлежат на обнародване.

Съгласно чл. 129, ал. 1 „на Висшия дисциплинарен съд като първа инстанция са подсъдни дисциплинарните дела, образувани срещу членове на адвокатските съвети, на контролните съвети и дисциплинарните съдилища на колегиите, на Висшия адвокатски съвет, на Висшия контролен съвет и на Висшия дисциплинарен съд”. Съгласно чл. 130, ал. 2 „решенията на Висшия дисциплинарен съд като първа инстанция подлежат на обжалване чрез Висшия дисциплинарен съд до Върховния касационен съд в 14-дневен срок от постановяването им” от всяка от страните. Това е единствената категория дела, по които е възможно упражняването на съдебен контрол по дисциплинарно решение и, разбира се,

тук той е наложителен в отсъствието на друг контролен орган в рамките на адвокатурата. Аргумент срещу осъществяването на съдебен контрол в случаите на редови адвокати е, че съгласно Конституцията адвокатурата е самоуправляваща се структура и дисциплинарната отговорност на адвокатите не би трябвало да е от компетентността на съдебната власт. Дори съгласно предходния закон съдебен контрол се предвиждаше единствено при санкции, свързани с лишаване завинаги от право да се упражнява професията, наказание, което вече не съществува по силата на новия Закон за адвокатурата. ВДС е независим орган, който може да разглежда делото обективно, от различна гледна точка, поради което е и напълно способен да проведе справедлив и разумен контрол. Съдебният контрол според Закона за адвокатурата се въвежда и относно решенията за приемане в адвокатската колегия съгласно чл. 7, ал. 5, но в този случай се засягат правата на гражданите изобщо, а не само на адвокатите вече упражняващи професията.

Налице е известна неяснота относно това дали дисциплинарните заседания са публични, като се предполага, че тя възниква от разпоредбата в отменения закон, която изрично упоменаваше, че заседанията се провеждат при закрити врата. Законът за адвокатурата не урежда изрично този въпрос, но предвижда, че „в дисциплинарното производство се прилагат правилата на Наказателнопроцесуалния кодекс, доколкото в този закон не се съдържат други правила“, чл. 139, ал. 6. Чл. 13 от Наказателно-процесуалния кодекс въвежда правилото, че заседанията са публични, доколкото не е предвидено някое изключение, каквото обаче няма що се касае до дисциплинарната отговорност на адвокатите. Това, както и презумпцията, създадена от изпускането на правилото за провеждане на заседание при закрити врата, съдържащо се в предходния закон, силно подкрепят предположението, че дисциплинарните заседания са публични. Такава е и неофициалната позиция на ВАДС, макар че поне един от председателите на Дисциплинарни съдилища да поддържа противоположното мнение.

ВДС планира да проведе среща с ръководството на Дисциплинарните съдилища по места през пролетта на 2005 г. с цел обсъждане на общи процедури, а по-късно и разработване на писмени правила, които да намерят приложение във всички Дисциплинарни съдилища. Дотогава различията относно публичния характер на заседанията и всякакви други процедурни въпроси трябва да бъдат отстранени. Необходимо е да се отбележи, че ВДС не планира въвеждането на единни санкции, като изхожда от убеждението, че наказанието трябва да бъде оставено на преценката на местните Дисциплинарни съдилища, предвид на множество съображения и приоритетите по места. Това положение може да доведе до сложна и несправедлива ситуация, при която определено дисциплинарно нарушение, извършено от двама адвокати, които имат еднакви дисциплинарни досиета и опит, може да доведе до налагането на две твърде разнородни санкции. Адвокат, комуто е наложено порицание в Бургас за поведение, което би довело до лишаването му от право да упражнява професията във Варна, е възможно да представлява клиент по дело именно във Варна. Известно стандартизиране на наказанията би способствало да се избегне подобно положение и би осигурило съразмерност между санкциите и нарушенията.

Трудно бе да се получат подробни статистически данни във връзка с дисциплинарната отговорност, поради което е невъзможно да бъде определено с точност какви видове нарушения се извършват най-често, какъв е процентът на дисциплинарните обвинения, по които се образуват производства в Дисциплинарните съдилища, какъв е процентът на решенията на Дисциплинарни съдилища, с които се налага някоя от дисциплинарните санкции, какъв е процентът на обжалваните решения на Дисциплинарни съдилища и какъв е изходът от обжалванията и пр. Съгласно коментара по Фактор 13 откъслечните данни подсказват, че редица, вероятно огромното мнозинство от делата, касаят дребни нарушения във връзка със заплащането на дължимите в адвокатурата членски вноски. По данни на софийския адвокатски съвет например в момента се водят дисциплинарни производства срещу 400 адвокати заради неплащане на вноски, а други източници сочат, че техният брой във Варна е 328. За първите осем месеца на 2004 г. в София, освен случаите за неплатени вноски, са постъпили над 250 жалби (по една на всеки 18 адвоката),

от които само седем до момента са довели до образуване на дисциплинарно производство. Сред тях са дела, по които адвокатът е получил възнаграждение, а след това не е предприел никакви действия. В Русе през 2003 г. са получени 20 нови жалби (по една на всеки 15 адвоката), от които 11 са отхвърлени, по три производството е все още висящо, а се предполага, че останалите шест са били препратени на Дисциплинарния съд. Общо през 2003 г. са проведени 15 дисциплинарни производства от русенския Дисциплинарен съд (в това число и дисциплинарни обвинения от предходни години), от които 7 касаят неплащането на дължими членски вноски към адвокатурата, а останалите са за професионална небрежност. Шестима адвокати са лишени от правото да упражняват професията за срок вариращ от три месеца до една година. ВАДС съобщава, че през 2003 г. е разгледал 17 жалби, 13 от които касаят неплащането на дължими вноски, а през първите девет месеца на 2004 г. е имало 16 жалби, 11 от които за неплащане на дължими вноски от членове на колегии.

Има различни мнения относно справедливостта и ефикасността на дисциплинарното производство, макар да преобладава виждането, че то работи достатъчно добре. Съществува и известно критично отношение, включително и впечатление у някои адвокати, че понастоящем етичните стандарти не се прилагат и адвокатите избягват дисциплинарната отговорност, стига да плащат дължимите вноски. Други са на мнение, че дисциплинарното производство по-скоро се използва в защита на колегите адвокати и за да се събират вноските към адвокатурата, а не толкова за да се защитават клиентите. Един адвокат сподели, че самоуправлението си има присъщи недостатъци тъй като обезкуражава налагането на справедливо наказание с оглед на поддържането на добри отношения в колегията и опасения от бъдеща собствена дисциплинарна отговорност. Друг бе на мнение, че проверките и разследванията трябва да са по-широки по обхват, което може да е предмет на уредба от предвижданите единни процесуални правила, които ще се приемат от Висшия дисциплинарен съд. Друг адвокат предложи общественото порицание да бъде включено като възможно санкция, като средство за повишаване информираността и на адвокатите, и на обществото относно наличието на дисциплинарна отговорност и видовете поведение, които водят до налагането ѝ, без да се подлага адвокатът, субект на дисциплинарна отговорност, на необходимостта да понесе тежестите на временното лишаване от право да упражнява професията.

Отново трябва да се подчертае, че освен дисциплинарните санкции, в момента адвокатите носят отговорност и при умишлено нарушение на задължения съгласно Закона за адвокатурата, Етичния кодекс и наредбите на ВАДС. Освен това, от 1 януари 2005 г., адвокатите ще трябва да имат застраховка срещу професионална отговорност, която ще осигурява защита на клиентите от последиците на професионалната им небрежност, Закон за адвокатурата чл. 50 и 51.

IV. Правни услуги

Фактор 18: Достъп до правни услуги

Достатъчен брой квалифицирани адвокати упражняват професията във всички райони на страната, което осигурява на всички лица адекватен и навременен достъп до правни услуги, съобразен с техните потребности.

Заклучение	Съотношение: ПОЛОЖИТЕЛНО
Като цяло в България има достатъчно адвокати, които са разпределени в различните райони на страната, което позволява да се удовлетворят потребностите на гражданите и стопанските субекти от подходящо правно и процесуално представителство.	

Анализ/Правна уредба:

В България общо има 11 283 адвокати, приблизително по един на всеки 700 души⁷. Има силен консенсус, че налице са достатъчно (мнозина биха казали предостатъчно) адвокати в България, както и че същите са географски равномерно разпределени.

Сравненията с други страни не са особено полезни, предвид на твърде различните правни системи, културни традиции, регулаторен режим и степен на икономическо развитие, както и предвид на основния проблем, отбелязан по-горе, във връзка с класификацията на правните професии по последователен начин. В САЩ, например, има приблизително един адвокат на свободна практика на всеки 410 души, но пък там характерното за общото право засилено състезателното начало поставя по-голяма тежест върху адвокатите, отколкото съдиите, при разследването на фактите по делата и събирането на доказателства. В Норвегия има един адвокат на частна практика на 1 200 жители, т. е. по-малко адвокати на глава от населението отколкото в България. В Армения, един вероятно по-сравним модел, има само един адвокат на 6 900 души. Трудно е да се изрази несъгласие с преобладаващото мнение, че като цяло в България има добър запас от адвокати.

Що се отнася до географското разпределение, таблицата по-долу представлява разбивка на броя адвокати в България по окръзи, като посочва приблизителното съотношение между адвокатите и населението в окръга. Броят на адвокатите е към 1 януари 2004, а на населението съгласно преброяването от 2001, поради което съотношенията са неточни. Таблицата показва, че съотношенията варират от 1:321 в София до 1: 2187 в Кърджали, като в много окръзи пропорцията е около 1:1300. Като правило, най-високите концентрации на адвокати са в столицата София и другите големи градове, особено Варна. Не е изненадващо, че в София има несъразмерно голям брой адвокати; предвид на това, че огромна част от държавните институции, ръководството на съдебната власт и седалищата на стопанските субекти (особено на чуждестранните фирми) се намират в София. Варна е не само третият по големина град в България, но и като черноморско пристанище представлява голям търговски, производствен и туристически център. За по-големите градове са характерни на следващо място по-сложни стопански сделки и спорове със съответно повишена необходимост от задълбоченост и широта на правното и процесуално представителство. Общото впечатление е, че броят на адвокатите в по-малките градове и населени места е адекватен за обема и сложността на правната работа там, а също така и че на много такива места адвокатите нямат достатъчно работа. Там гражданите и

⁷ Източник – годишен отчет на ВАДС за 2003, на разположение в интернет, на адрес <http://vas.lex.bg/advprehled.html&y=631&b=632&p=496> (само на български).

стопанските предприятия сами осъществяват представителство, особено когато се касае за несложни или рутинни правни въпроси.

ОКРЪГ	РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА АДВОКАТИТЕ БРОЙ АДВОКАТИ	АДВОКАТИ: БРОЙ НА НАСЕЛЕНИЕТО
Благоевград	289	1: 1,181
Бургас	554	1: 765
Добрич	179	1: 1,202
Габрово	110	1: 1,310
Хасково	326	1: 851
Кюстендил	252	1: 645
Кърджали	75	1: 2,187
Ловеч	110	1: 1,545
Монтана	189	1: 964
Пазарджик	253	1: 1,228
Перник	189	1: 793
Плевен	237	1: 1,317
Пловдив	1,010	1: 709
Разград	306	1: 498
Русе	308	1: 864
Силистра	104	1: 1,365
Сливен	162	1: 1,349
Шумен	163	1: 1,254
Смолян	87	1: 1,610
София	4,494	1: 321
Стара Загора	374	1: 991
Търговище	94	1: 1,465
Варна	1,003	1: 461
Велико Търново	194	1: 1,511
Видин	158	1: 823
Враца	158	1: 1,538
Ямбол	115	1: 1,357
Общо	11,283	1: 703

Що се отнася до етническите малцинства, широко се споделя убеждението, че в районите със значително население от етнически турци има голям брой адвокати от турски произход. Както бе отбелязано по-горе по Фактор 15, Ромите са много слабо представени в адвокатската професия като цяло. Неколцината, които членуват в адвокатурата, принципно живеят там, където и останалите Роми. Има редица национални и международни НПО, които работят в интерес на ромското малцинство, а някои от тях осигуряват и помощ по правни въпроси. Съобщава се също, че в ромските общности се прилагат вътрешни, полусъдебни способности за разрешаване на спорове. Разбира се, малцинствата в тези райони имат на разположение адвокати от български етнически произход, които да ги представляват.

Фактор 19: Правна помощ за лица в неравностойно социално положение

Адвокатите се включват в специални програми, за да гарантират ефективен достъп до правни услуги на всички лица, особено на тези в неравностойно положение и на лишените от свобода.

Заклучение

Съотношение: ОТРИЦАТЕЛНО

В България съществува система на служебна защита, но същата страда от недостатъци и оставя празноти в осигуряването на правна помощ на лицата с ниски доходи. Посочените празноти не се преодоляват в достатъчна степен с помощта на правните клиници, НПО или адвокатурата.

Анализ/Правна уредба:

Основното право да се ползват услугите на защитник е закрепено в Конституцията. Например, чл. 30, ал. 4 от Конституцията постановява, че „всеки има право на адвокатска защита от момента на задържането му или на привличането му като обвиняем”. По-нататък чл. 56 предвижда, че „всеки гражданин има право на защита, когато са нарушени или застрашени негови права или законни интереси,” както и че „в държавните учреждения той може да се явява и със защитник”. Чл. 122, ал. 1 предвижда, че физическите и юридическите лица „имат право на защита във всички стадии на процеса”.

Конституцията не урежда изрично въпроса за осигуряване на защитник на лица, които не могат да си позволят наемането му. Въпреки това чл. 5, ал. 4 разглежда надлежно ратифицираните международни договори като част от вътрешното право в страната, ползващи се с предимство пред националното законодателство в случай на противоречие. Ето защо някои международни договори са задължителни в България, а правото на лицата с ниски доходи да ползват услугите на защитник се гарантира по силата на такива договори. Например България е подписала Международния пакт за граждански и политически права, G.A. Res. 2200A(XXI), 21 U.N. GAOR Supp. No. 16 at 52, U.N. Doc. A/6316, 999 U.N.T.S. 171 (1966), ратифициран на 23 март 1978 (наричан по-долу „МПГПП”). Съгласно този документ всяко лице, обвинено в извършването на престъпление, има право „винаги когато интересите на правосъдието изискват това да му бъде назначен служебно адвокат, безплатно, в случай че няма средства да заплати хонорар”, МПГПП, чл. 14, ал. 3, буква “d”. Страната е подписала и Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, E.T.S No. 5, 213 U.N.T.S. 222 (1950), ратифицирана от България на 31 юли 1992 (наричана по-долу „ЕКПЧ”). Чл. 6, ал. 3, буква “с” ЕКПЧ предвижда, че лице, обвинено в извършването на престъпление има право да му бъде осигурена служебна защита, ако не разполага с достатъчно средства за наеме адвокат и интересите на правосъдието изискват това. Европейският съд по правата на човека (наричан по-долу „ЕСПЧ”) допълнително разширява обхвата на правната помощ и по граждански дела, в случаите когато сложността на производството изисква правна помощ, за да се осигури ефективен достъп до съдилищата по смисъла на чл. 6, ал. 1. Решение по делото *Airey v. Ireland*, 2 Eur.Ct.H.R.Rep. 305 (1979). Няма данни делото да е намерило приложение по отношение на български граждани, а със сигурност няма механизъм за осигуряване или финансиране на служебен защитник по сложни граждански дела в страната.

В допълнение чл. 38, ал. 1, т. 1 и 2 от Закона за адвокатурата предвиждат, че адвокатът „може” да оказва безплатна адвокатска помощ и съдействие на лица, които имат право на издръжка или са материално затруднени. В отменения закон имаше подобна разпоредба, но там формулировката по-скоро въвеждаше задължение, а не възможност. Така

адвокатите имат правото, но не и задължението, да предоставят безплатни правни услуги на лицата в икономически неравностойно положение и могат да направят това без опасение от дисциплинарна санкция, чл. 132, т.5.

Независимо от насърчителната разпоредба на Закона за адвокатурата, изглежда няма традиция или организирана система за *pro bono* представителство на лица в икономически неравностойно положение в България. ВАДС вероятно би могъл да разгледа доколко осъществимо е създаването на такава система, като същевременно се въведат стандарти за участието на отделните адвокати, като средство за преодоляване на празнотите, които понастоящем съществуват в осигуряването на правни услуги на лица с ниски доходи.

Разпоредбата за минималните възнаграждения по чл. 36, ал. 2 също може да разубеди лицата, които нямат право на безплатна правна помощ по силата на чл. 38, ал. 1, да ползват правни услуги. Това в особена степен се отнася за някои селски райони, където сумите определени с Наредбата за минималните възнаграждения се считат за високи. Налице е разбира се известно напрежение между целите по Фактор 13 (адекватно възнаграждение за адвокатите) и тези по настоящия Фактор (всеобщ достъп до правно представителство).

Трябва да се отбележи, че чл. 36, ал. 4 от Закона за адвокатурата въвежда в България понятието за възнаграждение в зависимост от изхода по делото, което е необичайно разрешение в светлината на европейските стандарти. То не се прилага по наказателни дела, и по граждански дела с нематериален интерес. Това е положителна тенденция, която би трябвало да подобри достъпа до правни услуги на лица, увредени на договорно или извъндоговорно основание, които не могат да заплатят обичайното възнаграждение за квалифицирано процесуално представителство. По-слабо положителният аспект е, че дори възнаграждението в зависимост от изхода по делото се подчинява на ограничението на чл. 36, ал. 2 да не бъде по-ниско от определеното в Наредбата за минималните възнаграждения, като така се ограничава неговата приложимост. Потенциалните ищци вероятно няма да се възползват от института на възнаграждение в зависимост от изхода по делото, освен ако на практика им е гарантиран поне частичен успех в съдебния спор. Ангажирането на компетентен защитник в противен случай би довело до заплащане на значително по-висока сума от минималното възнаграждение. Вероятно с натрупването на повече опит и увереност от българските адвокати по отношение на възнаграждението в зависимост от изхода по делото те ще подкрепят промяна в законодателството, която ще премахне изискването за минимално възнаграждение по такива дела.

Член 38, ал. 2 от Закона за адвокатурата изисква загубилата гражданското дело страна да заплати адвокатското възнаграждение на защитника, който безплатно е осигурявал правни услуги на страната с ниски доходи, в размер, определен от съда, но не по-нисък от този по Наредбата за минималните възнаграждения. Вж. още Граждански процесуален кодекс, чл. 64. Председателят на съда може да освободи от заплащане на държавни такси лицата с ниски доходи по силата на чл. 63, ал. 1, б. „б“ от Гражданския процесуален кодекс. Адвокатите изразяват загриженост по повод значителния размер на държавните такси, особено след неотдашното им повишаване от МП, като въпросната разпоредба осигурява средство за защита в тясната хипотеза на финансово затруднена страна. Скорошно решение на ВАС отмени увеличението на държавните такси от МП, вж. Решение на ВАС № 295 (16 януари 2004), но дори възстановените размери на таксите могат да бъдат препятствие за много потенциални ищци.

По наказателни дела чл. 70, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс въвежда задължително участие на защитник, когато обвиняемият е: непълнолетен; страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам; делото е за престъпление, за което се предвижда доживотен затвор или лишаване от свобода не по-малко от десет години; обвиняемият не владее български език; интересите на обвиняемите са противоречиви и един от тях има защитник; когато делото се разглежда в отсъствието

на обвиняемия; или „обвиняемият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това”. В случай на задължително необходима защита „съответният орган” (органът на предварителното производство или съдът, в зависимост от фазата на производството) е длъжен да назначи адвокат за служебен защитник, чл. 70, ал. 3. Служебен защитник се назначава и по граждански дела, когато местожителството на ответника е неизвестно, Граждански процесуален кодекс, чл. 16, ал. 5. В Наказателно-процесуалния кодекс също има правило за покриване на разноските от „губещата страна”, чл. 167 – 170. Съгласно него подсъдимият, ако бъде признат за виновен, трябва да заплати възнаграждението на служебния защитник, както и други разноски. Лесно е да се предвиди, че подсъдимите с ниски доходи обикновено нямат възможност да платят.

По-подробно изложение във връзка с назначаването и заплащането на служебните защитници е направено във връзка с Фактор 13. В общия случай системата на служебна защита в България не се ползва с добро име. Съдиите я критикуват, понеже често има забавяне при определянето на адвокат от Адвокатския съвет, а така определеният защитник не винаги е квалифициран да се справи с работата по делото (По-рано съдиите можеха да назначават служебен защитник без същият да е посочен от Адвокатския съвет, но това създаде впечатление, че понякога при подбора на адвокати роля играе корупцията, а се появиха и случаи, в които адвокатите седяха в съдебните зали, надявайки се да бъдат назначени. ВАДС оглави усилията назначенията да се поверят на Адвокатските съвети). Адвокатите са недоволни, тъй като възнагражденията, определени от съда и платими от неговия бюджет, често са под минималния размер по Наредбата за минималните възнаграждения, а освен това самото им изплащане се бави. С оглед на тези и други причини във Велико Търново се провежда пилотен проект, а МП обсъжда проектозакон за обществения защитник, който ще се регистрира в национално бюро, финансирано по самостоятелно перо на държавния бюджет.

В момента обаче лицата с ниски доходи нямат право да им бъде назначен адвокат по граждански или административни дела или в случай на нужда от правен съвет извън съда, а няма и финансиране в бюджета за този вид правни услуги. Макар правилото в гражданското съдопроизводство за покриване на разноските от „губещата страна” да е до известна степен полезно, то не осигурява на страната в неравностойно положение достъп до адвокат, а освен това, ако тя бъде осъдена, ползата за нея е още по-малка. Дори по наказателни дела назначаването на служебни защитници не винаги се иска или прави, а интервюираните при провеждането на ИРАП са на мнение, че в 20 – 30% от случаите подсъдимите по наказателни дела участват в процеса без защитник.

До известна степен правна помощ за лица с ниски доходи се осигурява от правните клиники към някои юридически факултети, особено в областта на семейното право и по някои административно-правни въпроси. Посочените клиники, доколкото осигуряват правна помощ, са ефективни, но цялостното им въздействие е ограничено поради ниския брой на такива клиники и недостатъчното им финансиране. Те все още не се приемат изцяло от преподавателите в юридическите факултети⁸ или адвокатите от местните колегии. Дейността и съществуването на клиниките също зависят и от безвъзмездни помощи от международни финансиращи организации. Дългосрочната устойчивост на правните клиники се определя от възможността им да получат достъп до правителствена подкрепа и заплащане на обучението, което на свой ред изисква признаване на значителния им принос както към утвърждаване на държавните интереси за осигуряване на правни услуги на лица с ниски доходи, така и на интересите на факултета за укрепване на практическото правно образование. По отделни дела из областта на правата на човека

⁸ Преди публикуването на настоящата оценка правната клиника на Бургаски свободен университет бе официално включена в програмата на юридическия факултет, а за участие в нея студентите ще получават образователни кредити.

се предлага помощ от страна на НПО, например Български хелзинкски комитет и ФБАПЧ, но посочените организации разполагат с ограничени ресурси и по необходимост съсредоточават усилията си до най-сериозните случаи, които имат потенциал да се превърнат в прецеденти. Те също зависят от международно финансиране.

Фактор 20: Алтернативни способи за разрешаване на спорове

Адвокатите запознават клиентите си със съществуването и възможността да се използват медиация, арбитраж или сходни алтернативи на съдопроизводството.

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО
<p>В България има добра законова уредба на арбитража и съществуват арбитражни юрисдикции, сред които и арбитражен съд с богати традиции, който се упоменава в редица търговски договори между фирми, но адвокатите нямат единно мнение по отношение на <i>ad hoc</i> арбитража и не съветват редовно клиентите си да се възползват от неговото наличие. Медиацията и помирителните процедури са сравнително нови, проектозаконът за медиацията (приет през декември 2004) към момента на оценяването в рамките на ИРАП не е влязъл в сила и все още не се прилага.</p>	

Анализ/Правна уредба:

В България арбитражът има богата и интересна традиция, която датира от 1896, когато са приети правилата на предшественика на Арбитражния съд при Българската търговско-промишлена палата (наричан по-долу „АС при БТПП“). Дори в ерата на комунизма АС при БТПП разглежда доброволно отнесени до него въпроси между частни лица и е един от задължителните юрисдикционни органи за разрешаването на договорни и други гражданско-правни спорове между стопанските организации на страните от съветския блок. През 1988 България става една от първите държави, приели закон, заимстван от Примерния закон за арбитража, подготвен от Комисията на ООН по международно търговско право, U.N. Doc. No. A/40/17 (1985), *достъпен на адрес <http://www.uncitral.org/english/texts/arbitration/ml-arb.htm>*, (справка от 12 ноември 2004). Законът за международния търговски арбитраж, обнародван в ДВ 60 (5 август 1988), последно изменен и допълнен в ДВ 102 (1 ноември 2002) (наричан по-долу „ЗМТА“) първоначално намира приложение единствено в случаите, когато едната от страните е чуждестранно физическо или юридическо лице, но впоследствие е изменен и включва спорове между български граждани и стопански субекти. През 2002, една типична година, АС при БТПП е разгледал 36 международни дела и 147 вътрешни спорове, за което се твърди, че е повече от всеки друг арбитражен съд в съседните държави. Международните дела през 2002 предимно включват европейски физически и юридически лица, но има страни и от Северна Америка (четири), Азия (три) и други райони на света. България е подписала Конвенцията за признаване и изпълнение на чуждестранни арбитражни решения, 21 U.S.T. 2517, 330 U.N.T.S. 3 (1958) и Европейската конвенция за външнотърговски арбитраж, 484 U.N.T.S. 364 (1961). Най-често споровете се отнасят до АС при БТПП съгласно арбитражна клауза в търговските договори, но някои се решават и посредством *ad hoc* арбитраж. През 1999 услугите на съда се разширяват и включват помирителни производства по вътрешни и международни спорове от частно-правно естество. Освен скорошната инициатива на БТПП, като цяло помирителната дейност в страната е незначителна, поне що се отнася до официално провежданата. В допълнение наскоро АС при БТПП започна осъществяването на официална програма за обучението на арбитри и разглежда възможността да установи договореност с френска организация за подготовката на нови арбитри. Организацията също разработва етичен кодекс за

арбитражите и помирителите, а в правилата, по които работи, вече се съдържат някои общи стандарти за безпристрастността, избягване конфликтите на интереси и поверителността.

Макар АС при БТПП да е най-старият и най-широко използван съд от този вид в страната, в София има поне още седем арбитража, както и по два – във Варна и Пловдив. Един от варненските арбитражни съдилища разглежда предимно спорове, касаещи международното морско право.

Арбитражът и медиацията се използват и за разрешаването на колективни трудови спорове съгласно Закона за уреждане на колективните трудови спорове (наричан по-долу „Закон за уреждане на трудовите спорове“), обнародван в ДВ 21 (13 март 1990), последно изменен и допълнен в ДВ 25 (16 март 2001). Член 4а, въведен с последните изменения, създава юридическо лице, наречено Национален институт за помирение и арбитраж, което е подчинено на Министъра на труда и социалната политика със седалище София и се управлява от Надзорен съвет, в който има представители на работодателите, на организации на работниците и служителите и на държавата. Институтът започва да функционира през 2003, поради което до момента не е натрупал значителен опит. Очаква се да предоставя полезни услуги свързани с медиация и доброволен арбитраж с цел намаляване на трудовия престой, прекъсването на работата и подобряване условията на труд в страната. Европейска фондация за подобряване условията на живот и работа, „Bulgaria: Dispute-resolution Mechanism Introduced“, *достъпен на адрес* <http://www.euro.eurofound.eu.int/2004/01/feature/bg0401103f.html> (справка от 12 ноември 2004).

И в други закони се уреждат алтернативни способи за разрешаване на спорове (наричани по-долу „АСРС“) в България. Например по силата на чл. 20 от наскоро приетия Закон за обществените поръчки, обнародван в ДВ 28 (6 април 2004), последно изменен и допълнен в ДВ 53 (22 юни 2004) се създава арбитражен съд, който разглежда и решава спорове в тази сфера на обществените отношения, но (към момента на настоящата оценка в рамките на ИРАП) същият не функционира (След събеседванията по ИРАП Министерски съвет обнародва правилник, уреждащ производството и организационната структура на съда. Вж. Правилник на Арбитражния съд към Агенцията по обществени поръчки и Устав на Арбитражния съд към Агенцията по обществени поръчки, Постановление № 259, обнародвано в ДВ 87 (5 ноември 2004). На следващо място чл. 365 ЗЗД урежда спогодбите във връзка със спорове, възникнали от договорни отношения. Освен това чл. 9 от Гражданския процесуален кодекс въвежда възможността за доброволен арбитраж по имуществени спорове, макар изрично да се изключват недвижимите имоти, издръжката и трудовите правоотношения. Посочените изключения ограничават юрисдикцията на АС при БТПП и останалите арбитражни съдилища в страната.

Вероятно поради дългата си история търговският арбитраж изглежда се приема добре от адвокатите по търговско право и юрисконсултите, които редовно включват арбитражна клауза в търговските договори между фирми. АС при БТПП често е избраният по силата на тези клаузи арбитражен съд, а адвокатите изглеждат удовлетворени от провежданото в него производство и справедливия изход от него. Чуждестранните клиенти обаче често настояват съдът да е извън страната, вярвайки, че там ще получат по-благоприятно третиране; Международната търговска камара в Париж и Международният арбитражен съд в Лондон са често избирани алтернативи.

Ad hoc арбитражът изглежда се приема със смесени чувства сред адвокатите, а предполага се, че техните становища се отразяват върху съветите, които дават на клиентите си. Някои адвокати предпочитат арбитража като по-просто, по-бързо, а често и по-евтино средство за разрешаване на спорове. Те отбелязват, че арбитражът протича в рамките на една инстанция, за разлика от възможното тринстанционно съдебно производство, като в същото време предлага на страните окончателност. Жалбата срещу арбитражно решение се подава направо пред ВКС, като такова решение може да се

отмени при наличието на някои крайни обстоятелства, Закон за арбитража, чл. 47. Те също смятат, че арбитрите са по-компетентни и опитни от съдиите, особено в някои специализирани области. Други адвокати се чувстват по-удобно в съда, споделяйки мнението, че в рамките на три инстанции шансовете им да попаднат на справедлив съдия и изход по делото съответно се увеличават. В рамките на арбитража, твърдят те, е възможно да се попадне на предубеден арбитър и да няма възможност да се отмени решението му; производството прилича на черна кутия с късмети и нищо повече. Съдилищата са по-предсказуеми, а процесът на вземане на решения там – по-прозрачен отколкото в арбитражния съд. Те също отбелязват, че предвид наличието на арбитраж единствено в София, Пловдив и Варна, разрешаването на спорове, които възникват другаде в страната е по-удобно, ако се използват местните съдилища. Адвокатите, които предпочитат арбитража, често приписват не особено благородни мотиви на колегите си, настроени положително към съда, като предполагат, че те предпочитат съдебната система, тъй като им осигурява възможности за повече хонорари, или понеже на тях, както и на техните клиенти, им допадат протаканията, осигурявани от съда, или пък имат добри връзки със съдите. В крайна сметка изглежда, че някои, но далеч не всички адвокати, препоръчват *ad hoc* арбитража на своите клиенти, като това са предимно адвокати от София, Пловдив или Варна.

По време на събеседванията в рамките на ИРАП проектозаконът за медиацията се разглеждаше в Народно събрание и се очакваше приемането му⁹. Новият Закон за медиацията поверява задължения във връзка с регистрирането и обучението на медиатори и приемането на подробни процедури за медиацията на МП. Съгласно закона медиацията е алтернативен способ за разрешаването на спорове не само по граждански дела, но и по някои наказателни, със съгласието на пострадалия. Дори в отсъствието на законова уредба медиацията често се провеждаше в България. Американската агенцията за международно развитие (AAMP) активно насърчава и осигурява подкрепа на различни програми за медиация в страната. Освен това СЮБ поддържа Център за медиация в София, което е част от дейността му в подкрепа на правната система. На следващо място Центърът по медиация към Българската асоциация за извънсъдебно решаване на спорове осигурява в рамките на пилотен проект в Пловдив разрешаване на спорове в случаите на преpraщане на висящи дела към медиация .

Някои адвокати изпитват опасения по отношение на медиацията, частично тъй като е сравнително нов институт. Някои от интервюираните се притесняват от факта, че новият Закон за медиацията не изисква медиаторите да са юристи, макар че един от членовете на работната група, изработила проекта, защитава тази особеност с аргумента, че медиацията е мултидисциплинарна професия, в която са необходими познания из областта на социалното дело и психологията, също както и на правото. Неколцина адвокати се опасяват, че медиаторите, които са и адвокати, ще се опитат да отнемат клиентите им. Подобни опасения би трябвало до голяма степен да се разсеят, когато новият Закон за медиацията влезе в сила, подробностите се уредят от МП, а адвокатите придобият повече опит в рамките на това производство и във връзка с резултатите от него.

⁹ Законът за медиацията бе приет впоследствие от Парламента на 2 декември 2004.

V. Професионални сдружения

Фактор 21: Организационно управление и независимост

Професионалните сдружения на адвокатите са самоуправляващи се, демократични и независими от държавните органи.

Заключение	Съотношение: ПОЛОЖИТЕЛНО
Адвокатурата като организация е изцяло самоуправляваща се, демократична и независима от държавните органи, а останалите сдружения, в които участват адвокати, също изглеждат свободни от правителствена намеса.	

Анализ/Правна уредба:

Както по-подробно се описва в раздела от този доклад, съдържащ обща информация за България, и в анализа във връзка с Фактор 1, Конституцията предвижда в чл. 134, ал. 1, че адвокатурата е „свободна, независима и самоуправляваща се”. Законът за адвокатурата въвежда необходимото устройство, за да претвори в действителност посочения принцип. Адвокатите членуват в адвокатски колегии в съответните окръзи и заседават на общи събрания за избирането на Адвокатски съвет, Дисциплинарен съд и Контролен съвет, както и председатели на Адвокатския съвет и Дисциплинарния съд, чл. 80 – 85 и 100. Чл. 81 включва разпоредби отнасящи се до необходимо предизвестяване на заседанието на общото събрание, кворум, гласуване лично или чрез представител, вземане на решения с обикновено мнозинство и явно гласуване, освен за избиране членовете на Адвокатския съвет, което се прави с таен вот. Подробните процедури се уреждат в чл. 99 – 110 с цел гарантиране на напълно свободни, справедливи и прозрачни избори. По искане на една трета от членовете на адвокатската колегия всеки въпрос може да бъде включен в дневния ред за заседанието, както и да бъде свикано извънредно общо събрание, чл. 81, ал. 3 и 83, ал. 1. Общото събрание избира и делегати в общото събрание на адвокатите от страната, като нормата на представителство е съразмерна на броя на адвокатите в различните адвокатски колегии, чл. 82, ал. 6 и чл. 112, ал. 1. Всеки член на адвокатската колегия има право да се запознае с решенията и протоколите на общото събрание и може да обжалва всяко решение пред ВАДС, чл. 84 и чл. 85.

Общото събрание на адвокатите от страната избира членовете и председателите на ВАДС и ВДС, както и членовете на ВКлС в рамките на сходни на горните процедури, които са описани в чл. 111 – 116. Всеки делегат може да оспори действителността на избора, като подаде жалба до ВКС.

Всеки адвокат може да се кандидатира за избор в тези органи при спазване на определени изисквания за опит и ограничения относно стажа. Членовете на Адвокатския съвет трябва да имат най-малко 10 години юридически стаж, освен при липса на достатъчен брой адвокати в адвокатската колегия, отговарящи на изискванията; в такъв случай минималният опит е пет години, чл. 86, ал. 3 и (4). Председателят на Адвокатския съвет трябва да има най-малко 15 години юридически стаж, макар че изискването се свежда до 10 години, ако няма отговарящ на изискванията кандидат, чл. 91. (Законът за адвокатурата приема всякакъв юридически стаж за членовете на Адвокатските и Контролни съвети на местно ниво, докато за членовете на националните управителни органи и местните дисциплинарни съдилища има изискване за адвокатски стаж, чл. 96). Мандатът е три години, като никой от длъжностните лица в адвокатурата не може да бъде преизбран повече от веднъж в един и същи орган в рамките на два последователни мандата. На национално равнище членовете и председателите на трите върховна органа трябва да

имат най-малко 15 години адвокатски стаж; те имат 4-годишни мандати и възможност за еднократно преизбиране в два последователни мандата, чл. 114, ал. 2 и чл. 115, ал. 1.

Всички решения на местните и национални органи, освен на Контролните съвети, се вземат с мнозинство съгласно установените справедливи и открити процедури, чл. 86 – 88, 119 – 120, 140 и 142, ал. 1. Подробните процедурни правила за упражняване особените правомощия на Контролните съвети не се уреждат в Закона за адвокатурата.

Оценката в рамките на ИРАП не установи наличието на сведения или подозрения, че посочените избори и процедури се прилагат в действителност по начин различен от този, посочен в закона. Няма данни, че МП, друго държавно ведомство или служител упражнява или е направил опит да поеме определена роля в избирането и дейността на ръководните органи на адвокатурата. Няма съобщения за случаи на финансов натиск, административни тежести, физически заплахи или други форма на вмешателство от страна на държавата или нейните представители, насочени към тези органи. Дори участието на съдебната власт е минимално и се ограничава до разглеждането на жалби от ВКС срещу решения за прием, дисциплинарни производства срещу длъжностни лица на адвокатурата, искове на Общото събрание на адвокатите в страната, откази за регистриране на съдружия и адвокатски дружества и откази по молби от чуждестранни адвокати да действат като адвокати в България, чл. 7, ал. 5, чл. 10, ал. 5, чл. 53, ал. 2, чл. 61, ал. 4 и чл. 130, ал. 2.

Както е отбелязано и в раздела, съдържащ обща информация за България, и по специално в частта относно организациите на правните професии, в страната съществуват и други сдружения. Те не се ограничават единствено до адвокати, а целите и дейността им са и по-различни, и по-тесни от тези на традиционните сдружения на адвокатурата. Посочените НПО, зависещи от международно финансиране, очевидно търпят натиск за удовлетворяване целите и стандартите на финансиращите ги организации, като това не означава, че вътрешните им процедури за постигане на посочените цели са непременно недемократични. Въз основа на оценката в рамките на ИРАП е справедливо да се каже, че никоя от посочените организации, дори тези, които редовно оспорват практиката на държавните органи в областта на правата на човека, не изглежда да е обект на вмешателство или заплахи от страна на държавата.

Настоящият анализ не засяга управлението и независимостта на обединения, в които не членуват адвокати, например различните сдружения на магистрати, нотариуси и други правни професии.

Фактор 22: Услуги за членове

Професионалните сдружения на адвокати активно защитават интересите и независимостта на професията, приемат професионални стандарти и осигуряват образователни и други възможности за членовете си.

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО
<p>ВАдС и адвокатските съвети по места ефективно защитават интересите на адвокатите. В исторически план усилията за повишаване на етичните стандарти и професионалната квалификация варират, но наскоро подети инициативи трябва да доведат до подобрение и в двете области.</p>	

Анализ/Правна уредба:

Адвокатурата в България като организация осигурява услуги на членовете чрез ВАДС и 27 адвокатски съвета по места. Съгласно Закона за адвокатурата правата и задълженията на ВАДС включват, между другото, вътрешното управление и административните въпроси; организация и дейност на центъра за обучение и програми за ППО на адвокати; планиране и провеждане на изпита за кандидат-адвокати; изготвяне на становища по проектозаконали и предложения за усъвършенстване на съществуващото законодателство; издаване на наредба за минималните възнаграждения; и приемане и прилагане на Етичен кодекс, чл. 8, 28, 36, 121 и 122. ВАДС е изпълнил или в момента изпълнява, в по-голяма или по-малка степен, всички свои задължения по закон. Като действа чрез своя председател, ВАДС изпълнява ролята и на силен застъпник за интересите на отделните адвокати и адвокатурата като цяло. Когато адвокатите са подложени на непозволени претърсвания, неоснователни обвинения от страна на държавни служители или други форми на намеса при упражняването на професионалните си правомощия, ВАДС се очаква да вземе участие и да поеме ролята на активен застъпник в защита на съответните адвокати. Той провежда редовни национални работни конференции, на които се повдигат и обсъждат проблеми на адвокатите, и се планират стратегии за тяхното разрешаване.

ВАДС изиграва особено активна роля при планирането, изготвянето и приемането на Закона за адвокатурата, като взема участие и в законодателния, и управленския процес, когато други законови или подзаконови актове от значение за адвокатите се разглеждат или се нуждаят от усъвършенстване. Като примери могат да се посочат скорошната инициатива за ограничаване обхвата на законодателството за борба с прането на пари, успехът на адвокатите да се даде бланкетно разрешение за получаването на класифицирана информация във връзка с делата, по които работят, опитите за промяна на Наредба № 28 на МП, въвеждаща ограничения в достъпа до документи единствено за адвокати, които имат пълномощно от страните, както и приносът му за нов Правилник на МП за съдебната администрация. Той усърдно отстоява законодателството за създаване на самостоятелна здравноосигурителна каса за адвокатите и подпомага успешната инициатива да се убеди ВАС да отмени скорошното увеличение на съдебните такси от МП. Лобистката дейност на ВАДС доведе до прехвърлянето на правомощието за избиране на служебни защитници от съдилищата (където съществуваха съмнения за непозволено въздействие) към адвокатските съвети и положи безуспешно усилия да убеди ВСС и Министерство на финансите (МФ) да включи възнагражденията на служебните защитници като самостоятелно перо в бюджета на съдебната власт. ВАДС закупи собствена сграда в София, отпусна безлихвени заеми на няколко адвокатски съвета, за да си закупят служебни помещения, а също отпусна в отделни случаи финансови помощи на адвокати, изпаднали в затруднено положение или страдащи от тежки заболявания. Той също поддържа активни връзки с различни международни адвокатски организации и осигури представители за участие в редица регионални и европейски конференции и форуми.

ВАДС взема по-голямо участие при разработването и усъвършенстването на професионалните стандарти, но по време на посещенията за подготвяне на ИРАП повечето от тези инициативи бяха на етапа на планиране или ранно осъществяване. ВАДС положи значителни усилия за въвеждането на адвокатски изпит, който за първи път се проведе през декември 2004, за укрепване на професионалните стандарти чрез пресяване на слабо подготвените завършващи юристи. В исторически план ВАДС е финансирал или съ-финансирал редица семинари за подобряване професионалните познания и умения на адвокатите, които обаче са спорадични и не се отличават със системен подход. Центърът за обучение на адвокати, който е все още на етап планиране, ще бъде полезно средство за създаването и прилагането на пълна и редовна програма за ППО за адвокати. ВАДС поддържа високо ценена библиотека за членовете на адвокатурата и публикува месечен бюлетин (*Адвокатски преглед*), в който се отразяват последните тенденции в правното развитие, включително решения на съдилищата и друга информация, представляваща интерес за адвокатите. Поради други непосредствени задължения по силата на новия Закон за адвокатурата ВАДС не планира приемането на Етичен кодекс преди средата на

2005. От значение, разбира се, ще бъде новите етични стандарти да се отличават с яснота и да бъдат строго и справедливо прилагани.

Съгласно Закона за адвокатурата на местно ниво всеки адвокатски съвет, освен ролята си във връзка с приемането на адвокати, дисциплинарната отговорност и управлението, има и определени задължения за предоставяне услуги на членовете си. Ако на адвокат не бъде засвидетелствано необходимото уважение или оказано сътрудничество в съд или друг административен орган, адвокатският съвет (по молба на адвоката или по свой почин) се предполага да разследва случая и, ако се налага, да предприеме дисциплинарни действия срещу провинилия се съдия или служител, чл. 29 и 30. От него също се изисква да защитава професионалните права, честта и достойнството на членовете на колегията; да следи за изпълнение на задълженията на членовете на колегията; да следи за извършване на адвокатска дейност от лица, които не са адвокати; да посредничи за решаване на спорове между адвокати и между адвокати и клиенти; и да ръководи и осъществява дейността за повишаване професионалната квалификация на адвокатите, чл. 89, ал. 5–9 и 11. Адвокатският съвет носи и законовото задължение да предоставя на съдилищата имената на адвокати, които да поемат дела като служебни защитници, чл. 44.

Както може да се очаква, активността на адвокатските съвети в посочените области варира в различните окръзи, като повече услуги на членовете обикновено се осигуряват в по-големите градове. В София например има богата (макар и не добре поддържана) библиотека и активна програма от лекции в областта на ППО. По-малките или отдалечени адвокатски колегии обикновено нямат нито едното, нито другото, а ако съществува библиотека, тя съдържа единствено няколко бюлетина и закони, които са остарели. Най-общо изглежда, че адвокатските съвети упражняват намеса, когато са помолени за това от членове на съответната колегия, чиито права се нарушават или пренебрегват от съда или държавни служители.

В България АВА/СЕЕЛИ има Програма за образцови местни адвокатски съвети (наричана по-долу „ОМАС“), която следи и подкрепя дейностите на адвокатските съвети на шест адвокатски колегии с различна големина, в различни региони. В рамките на програмата АВА/СЕЕЛИ разработи списък от 15 въпроса, обхващащи различни области на застъпничество и укрепване интересите на адвокатите, както и на осигуряването на техническа помощ на членовете им. При първоначалното проучване бе установено, че повечето от участващите в ОМАС адвокатски съвети организират срещи с ръководителите на съдилища, с прокурори и други институции с цел утвърждаване правата и интересите на адвокатите; някои, но не всички, поддържат отношения на сътрудничество с други юридически организации, например СЮБ, ФБАПЧ и местните правни факултети; повечето изразяват отношение (най-вече чрез ВАДС) по текущото и предлагано законодателство от значение за адвокатите; само един от тях е представял становища, отново чрез ВАДС, по проекти на нормативни актове, които не касаят пряко адвокатите; повечето поддържат списъци на адвокатите, които проявяват интерес да бъдат служебни защитници; повечето следят за неправомерно упражняване на професията, макар според тях разкриването и предотвратяването на подобни случаи да е трудно; никой не провежда кампании за повишаване обществената информираност относно правата на гражданите и ролята на адвокатите при осигуряване на тяхната защита; почти всички твърдят, че посредничат по спорове между адвокати или между адвокати и техни клиенти (макар в една от тях да съществува мнението, че Адвокатският съвет няма право да оценява качеството на услугите, предоставяни от адвокатите); никой не полага усилия за разработване на професионални стандарти (тъй като се счита, че това е отговорност на ВАДС); половината поддържат библиотеки, които са твърде разнородни по описание; всички имат абонамент за една или две електронни правни бази данни, които са на разположение на членовете; всички разполагат с компютри, принтери и офис оборудване, което адвокатите могат да използват (в поне някои случаи посочените вещи са предоставени от АВА/СЕЕЛИ в рамките на ОМАС, поради което положението може да е различно при останалите адвокатски съвети); всички организират или съ-финансират семинари по конкретни поводи; един или

два от съветите организират екскурзии или почивки за членовете си, а се твърди, че един от тях притежава почивна база за бесплатно ползване от адвокатите. Най-общо е оправдано да се допусне, че посочената смесица от дейности, осъществявани от адвокатските съвети, сравнително точно описва адвокатските съвети като цяло. АВА/СЕЕЛІ планира използването на програма ОМАС с цел приемане на стандарти и предлагане на дейности, които да бъдат подложени на обсъждане от всички адвокатски съвети.

ВАдС и адвокатските съвети по места се финансират от встъпителната и месечните вноски на адвокатите. В някои адвокатски съвети съществува мнението, че финансовото им осигуряване е недостатъчно, поне от гледна точка на някои от услугите които биха искали да осигуряват (например програми за международен обмен и някои дейности, касаещи ППО). По общо мнение на адвокатите, обаче, изглежда финансирането е достатъчно, а понякога прекомерно, предвид на по-рано предлаганите на членовете услуги. При осъществяване амбициозните планове на ВАдС и правомощията му съгласно Закона за адвокатурата членовете трябва да станат свидетели на значително осъвременяване на предлаганите услуги. То може да е свързано с допълнителни тежести, най-малко под формата на потребителски такси.

Както се посочва и другаде, СЮБ, неправителствена организация, включваща представители на всякакви правни професии, също осигурява услуги за своите членове. Те включват публикуването на две списания на правна тематика, финансирането на отделни семинари и дейност в областта на законодателството от значение за правната професия като цяло.

Фактор 23: Програми в обществен интерес и за повишаване на информираността

Професионалните сдружения на адвокати подкрепят осъществяването на разяснителни програми за информиране на обществеността във връзка с нейните права и задължения по закон, както и във връзка с подпомагащата роля на адвокатите за защита на посочените права.

Заклучение	Съотношение: ОТРИЦАТЕЛНО
Въпреки че някои организации за правата на човека и техните адвокати участват в кампании за повишаване на информираността, адвокатурата като организация не осъществява подобна дейност.	

Анализ/Правна уредба:

Законът за адвокатурата не предвижда изрично задължение за ВАдС или адвокатските съвети по места да осъществяват разяснителна дейност и да повишават обществената информираност. Това обаче имплицитно може да се изведе от задълженията на Адвокатските съвети да защитават правата на членовете, да следят за извършването на неразрешена практика и „да организират служебната защита”, чл. 89, ал. 5, 8 и 15. Доколкото повишаването на обществената информираност включва изясняване на ролята на адвокатите относно защитата и утвърждаването правата на гражданите, тя може да се разглежда и като утвърждаване използването на правни услуги, а оттам и като защита интересите на адвокатите.

Във всеки случай нито ВАдС, нито някой от адвокатските съвети по места провежда кампании или други дейности за повишаване информираността на гражданите относно

техните свободи, нито им разяснява каква е ролята на адвокатите при тяхната защита. ВАДС, който понастоящем е зает с други неотложни въпроси, е убеден, че именно това правят ежедневно адвокатите в страната, представлявайки своите клиенти. Той също е на мнение, че общественото разясняване е ненужно, тъй като гражданите вече напълно познават правата си. Решенията на ЕСПЧ по дела, в които страна е България, надлежно и широко се разгласяват в средствата за масово осведомяване, а БХК и ФБАПЧ особено активно информират обществеността за правата на гражданите. Тези организации не само завеждат дела, които привличат вниманието на медиите, но също провеждат семинари, лекции, публикуват статии, правят интервюта в медиите, раздават брошури и публикуват бюлетини по темата. Въпреки това БХК и ФБАПЧ по никакъв начин не са равностойни с адвокатурата като организация, а осъществяваните от тях разяснителни начинания могат да оставят впечатление в обществото, че правна защита се предлага само от тези две организации, а не от всички адвокати.

Принцип 4 от Принципите на ООН гласи, че „държавите и професионалните сдружения на адвокатите утвърждават провеждането на програми за информиране на обществеността относно нейните права и задължения по закон и значимата роля на адвокатите в защита на основните ѝ свободи“. В случай че Висшият адвокатски съвет и еквивалентите му образувания по места започнат провеждането на такива активно насочени кампании, за което пречка в уредбата на дейността им не съществува, те ще подобрят общото състояние на гражданските свободи в България и ще утвърдят репутацията, значението, а евентуално и икономическото равнище на адвокатурата.

Фактор 24: Роля на сдруженията в правната реформа

Професионалните сдружения на адвокатите вземат активно участие в процеса на правна реформа в страната.

Заключение	Съотношение: НЕУТРАЛНО
<p>ВАДС взема ефективно и дейно участие в начинанията, посветени на правната реформа, които пряко или косвено са от значение за адвокатите, но е необходимо да се включи и в изменението и допълнението на нормативни актове от значение за обществото като цяло.</p>	

Анализ/Правна уредба:

Чл. 122, ал. 1, т. 11 от Закона за адвокатурата гласи, че ВАДС „дава становище по проекти за нормативни актове и прави предложения за усъвършенстване на законодателството“. Освен това чл. 122, ал. 1, т.12 задължава ВАДС да прави предложения до председателя на Върховния касационен съд и до председателя на Върховния административен съд „за издаване на тълкувателни решения“ и да изготвя становища по тях. Освен това Законът за съдебната власт, обнародван в ДВ 59 (22 юли 1994), последно изменен и допълнен в ДВ 70 (10 август 2004) предвижда участието на председателя или член на ВАДС в общите събрания на колегиите на ВКС, чл. 85, ал. 4 и в общото събрание на съдиите на ВАС, чл. 96, ал. 2 с цел изразяване на становище по приемането на тълкувателни решения.

По този начин на ВАДС е поверено правомощието и отговорността да взема активно участие в изработването и тълкуването на закони, утвърждаващи процеса на правна реформа. Според всички сведения съветът е особено активен в това отношение. Със сигурност главното и най-очевидно негово законодателно начинание през последните години е Законът за адвокатурата. В работата по този основополагащ закон председателят организира и наблюдава дейността на работни групи, които проучват и изготвят разпоредбите на проектозакона, урежда неговото внасяне в Народното събрание, дава

допълнителни сведения и активно лобира пред този орган, което довежда до приемането му. Съгласно отбелязаното в рамките на Фактор 22 ВАДС пряко участва и в действията, насочени към ограничаване обхвата на законодателството за борба с прането на пари, противопоставянето на опита от страна на МП да увеличи съдебните такси, промените в закона за защита на класифицираната информация, за да се осигури достъп на адвокатите до съответните класифицирани документи, проектозакона за медиацията и Наредбата на МП за съдебната администрация. ВАДС също наблюдава и отправя препоръки във връзка с други закони и подзаконови актове, касаещи адвокатската професия, правната или съдебната система, например в областта на данъчното облагане и общественото осигуряване на упражняващите тази професия лица, здравно-осигурителната каса, Наказателно-процесуалния кодекс и Гражданско-процесуалния кодекс.

Област, в която ВАДС не проявява особена активност, но с която ще се заеме след като непосредствените му задачи приключат, е изготвянето и внасянето на изменения в нормативната уредба, касаеща обществото като цяло, а не адвокатурата или правната и съдебна система. Тук попадат актовете в областта на трудовото, екологичното, образователното, жилищното, семейното, данъчното, търговското право, както и много други. Разширяването на дейността му в посочените законодателни области вероятно ще се улесни от организирането на секции или комисии в рамките на адвокатурата, които да поемат различните материално-правни области и в които да се включат адвокати с траен интерес и доказана компетентност в тях. Посочените доброволни обединения ще имат познанията и опита, необходими за предлагането, обсъждането и изготвянето на препоръки за реформи в съответната специализирана насока. Тяхната дейност и препоръки трябва да се координират и одобряват от ВАДС, за да се гарантира съвместимост помежду им, както и с интересите на професията.

И други обединения на адвокати участват в начинания, посветени на правните реформи. Отново, те по-скоро се простират само до теми от специфично значение за постигането на техните цели и за членовете им, например правата на човека в случая на БХК и ФБАПЧ, или правната и съдебната система в случая на СЮБ.

Списък на съкращенията

ABA/CEELI:	Правна инициатива за Централна Европа и Евразия на Американската асоциация на юристите
АСРС:	Алтернативни способи за разрешаване на спорове
БТПП:	Българска търговско-промишлена палата
БХК:	Български хелзинкски комитет
ССБ:	Съюз на съдиите в България
ФБАПЧ:	Фондация „Български адвокати за права на човека“
АПБ:	Асоциация на прокурорите в България
СКПДЕО:	Съвет на колегиите и правните сдружения в Европейската общност
КСБ:	Камара на следователите в България
ППО:	Продължаващо правно обучение
СЕ:	Съвет на Европа
ЕСПЧ:	Европейски съд по правата на човека
ИСР:	Индекс на съдебната реформа
ИРАП:	Индекс на реформата на адвокатската професия
ОМАС:	Образцови местни адвокатски съвети
МОН:	Министерство на образованието и науката
МФ:	Министерство на финансите
МВР:	Министерство на вътрешните работи
МП:	Министерство на правосъдието
НАОА:	Национална агенция за оценяване и акредитация

НПО:	Неправителствена организация
НСБП:	Национално сдружение на българските прокурорите ¹⁰
ВАС:	Върховен административен съд
ВАдС:	Висш адвокатски съвет
ВДС:	Висш дисциплинарен съд
ВКС:	Върховен касационен съд
ДВ:	Държавен вестник (брой)
ВСС:	Висш съдебен съвет
ВКлС:	Висш контролен съвет
СЮБ:	Съюз на юристите в България